A családi élet válsága és a demográfiai válság alapvető okai

Dr. Balásházy Imre

1. Bevezetés

Magyarországon, Európában, az Amerikai Egyesült Államokban és általában azon országokban, ahol fogyasztói társadalom alakult ki, a család és a házasság leértékelődött, számos egyéb párkapcsolati forma terjedt el, és nem születik annyi gyermek, mint ahány biztosítani tudná a népesség létszámának fennmaradását, s mindez a házasság szerepének csökkenéséhez és a társadalom elöregedéséhez vezetett. Jelen tanulmány e folyamatok fontosabb tüneteinek leírásával, valamint az okok felderítésével foglalkozik. Néhány történeti utalást is tartalmaz. Röviden ismertet több hazai és híressé vált nemzetközi felmérést, végül megoldási irányokat javasol.

A tanulmány rámutat, hogy a demográfiai válság a családi élet válságának egyik tünete, így a demográfiai válság is csak úgy oldható meg, ha megszüntetjük a családi élet válságát.

Vannak, akik szerint ezekben az országokban nincs a családi életnek válsága, ugyanis a különböző párkapcsolati és együttélési formák a társadalom fejlődése során átalakulnak, és mindössze e fejlődést tapasztaljuk. A tanulmány, mint látni fogjuk, ezt a megközelítést helytelennek, embertelennek és hamisnak tartja.

Olyanok is akadnak, akik szerint a népességcsökkenés ezen országokban nem baj. A Földünkön túlnépesedés van, és örüljünk, hogy legalább adódnak országok, ahol ez a vész nem fenyeget. Azt mondják, hogy ezen országok népességcsökkenését kezelni kell, és nem megszüntetni. Szerintük a népességcsökkenés még mindig kisebb gondot okoz, mint a túlnépesedés, ezenkívül más országokból be lehet telepíteni ide embereket, ami mindkét félnek jó, hiszen ott a túlnépesedés csökken, itt meg a népességfogyás és a társadalom elöregedése megoldódik. E tanulmány szerzője szerint ez az érvelés hamis és emberellenes.

A családi élet válságához és a demográfiai válsághoz is komplex társadalmi folyamatok vezettek. E folyamatok alapvető okait sokfelé lehet keresni, és több olyan tényezőt is meg lehet ragadni, amelyek valahogy a válsághoz kapcsolódnak, ezért a válsághoz vezető okok feltárása részletes elemzést igényel. Szerencsére igen sok felmérés készült a témakörben, így a fontosabb okokra és a legalapvetőbb okra nem is olyan nehéz rátalálni.

Természetesen megvan annak az esélye, hogy a szerző valamit rosszul gondol, vagy helytelenül általánosít, és így a következtetései tévesek. A szerző szívesen veszi az átgondolt kritikát.

2. A családi élet válságának közvetlen tünetei

Annak ellenére, hogy a magyar emberek számára az egyik legnagyobb érték a család (NFFT felmérés 2009), úgy tűnik, hogy a családi élet körül igen komoly a baj, ugyanis a családok stabilitása és harmóniája – talán az elmúlt néhány év kivételével – az utóbbi évtizedekben igen erősen csökkent. Sőt, a kusza együttélési formák miatt, a család fogalma is nehezen definiálhatóvá vált. Ráadásul az emberek egy része már nem is akar családot alapítani. Jól

ismert tény, hogy hazánkban és a fogyasztói társadalmak zömében, az utóbbi évtizedekben erősen lecsökkent a házasságkötések száma, és azok is idősebb korra tolódtak, szignifikánsan nőtt a házasság nélkül együtt élő párok száma, egyre több gyermek születik házasságon kívül, a teljes termékenységi arányszám, azaz az egy nőre jutó átlagos szülésszám pedig igen alacsony. Egyre több az egyedülálló, a gyermektelen pár, a válás, az egyszülős család, az egyke és a mozaikcsalád.

E tendenciákat egy 2000-ben végzett hazai felmérésben (S. Molnár, 2010) a megkérdezettek legtöbbje elítélte. Az elítélés mértéke az idősebb korosztályban erősebb volt. Azt a tényt, hogy csökken a házasságkötések száma, a 18-50 évesek 43%-a, a „se nem rossz, se nem jó" kategóriába sorolta, a házasságon kívül együtt élő párok számának növekedését, pedig e korosztályban megkérdezettek 52%-a tette a „se nem rossz, se nem jó" semleges kategóriába. A fiatal generáció az ezredfordulóra már lényegében szinte magatartási normaként fogadta el a házasságkötés előtti vagy a házasságot helyettesítő élettársi együttélés gyakorlatát.

A párkapcsolatokat érintő magatartási normák változásáról írja S. Molnár Edit demográfus ugyanitt, hogy „a 20. század második felétől fogva a nemzetközi és hazai demográfiai szakkutatások egész sora látszik bizonyítani, hogy éppenséggel a párkapcsolatok terén bekövetkezett változások azok, amelyek a legnagyobb hatást gyakorolták/gyakorolják a termékenységre, a családok stabilitására, az egyszülős családok arányára, és amelyek – más oldalról – az értékek, normák módosulásait eredményezték/eredményezik." A demográfiai folyamatok változását követi a közmegítélés. Magyarországon már az 1980-as évektől megfigyelhető a házasságkötési szokások megváltozása. 1990-től 2005-ig az élettársi státuszban élők között a 30 évesnél fiatalabbak aránya megnégyszereződött, és háromszorosára növekedett a nőtlen/hajadon családi állapotúak hányada. (S. Molnár, 2010)

A Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutatóintézete által folytatott „Életünk fordulópontjai" nevű panelvizsgálat adatai szerint a valaha párkapcsolatban élő nők 1960–1964 között még közel 100%-a házasságban valósította meg első tartós párkapcsolatát. Ez a szám 2000–2004 között már csak 30% volt (Spéder és Kapitány 2007). A huszadik század közepén még deviáns viselkedésnek tartották és vadházasságnak nevezték a házasságon kívüli együttélést. 2000-ben és 2008-ban a lakosságnak már 75–76%-a egyetértett azzal, hogy „nincs semmi rossz abban, ha egy fiatal pár együtt él anélkül, hogy házasságot akarna kötni". 2009-ben a 18-50 évesek több, mint 80%-a vallotta ezt. Elterjedt az a javaslat a fiatalok számára, hogy „ha komolyan gondolják a kapcsolatot, ha gyermeket is szeretnének, akkor kimondottan tanácsos, hogy kipróbálják egymást: költözzenek össze, majd kössenek házasságot" – egyébként pedig „mindegy", „nincs semmi rossz abban, ha együtt élnek, és nem akarnak házasságot kötni". A közgondolkodás ma az előzetes együttélés után megkötött házasság életformáját pártfogolja. A 18–50 év közöttiek mintegy 70%-a 2010-ben azt tartotta helyesnek, ha egy fiatal pár először együtt él, s csak később kötnek házasságot. (S. Molnár, 2010)

A házasságon kívüli együttélések elterjedésével növekedett a házasságon kívül születések aránya is, amely 1980-tól 2011-ig 7%-ról 42%-ra nőtt hazánkban (Magyar Statisztikai Évkönyv 2011). Kevesebb, mint két évtized alatt jelentősen megerősödött az a szemléletmód, amely szerint „a gyermekeknek ma már mindegy, szüleik házasságban vagy élettársi kapcsolatban élnek". 1991-ben 20%, 2009-ben 52% értett egyet e szemléletmóddal. S. Molnár Edit azt írja, hogy a tényleges demográfiai tendenciáknak, valamint a szemléletmód, a normák változásának az együttmozgása egyelőre egymást erősítő, visszafordíthatatlan folyamatot sejtet.

A női első teljes házasságkötési arányszám 1990-ben 0,78, 2011-ben 0,39. (Ez azt mutatja, hogy az adott évben házasodási korba lépő nők (Magyarországon, mivel jelenleg a 16. életév

betöltésekor lehet házasságot kötni, ez a 15 éveseket jelenti) mekkora hányada kötne házasságot 49 éves koráig abban az esetben, ha a jövőben ez a generáció ugyanolyan gyakorisággal házasodna az egyes életkorokban, mint azt a vizsgált naptári évben tették a megfelelő életkorúak.) Az első gyermek megszületéséhez tartozó anyai életkor 1990 és 2010 között 23 évről 28 évre növekedett. 2011 óta ez a szám enyhén csökken. A gyermekszülés átlagos életkora pedig 1995-ig 26 év alatt maradt, majd tovább növekedett, és 2011-ben elérte a 30 évet, de ezt követően is (2013-ig) enyhén tovább növekedett. Nemcsak a teljes termékenységi arányszám (a szülőképes korú női népességre jutó születések átlaga az adott évben), hanem a lakosság által ideálisnak tartott gyermekszám is csökkent az utóbbi évtizedekben: 1974-ben az első szám értéke 2,27 az utóbbié 2,76 volt. 2001-re az első 1,31-re, az utóbbi 2,06-ra csökkent, 2009-ben pedig 1,32, illetve 1,96 volt. (Spéder, 2014.)

3. Egy hazai felmérés a jellemző párkapcsolati formákról

„A gazdasági fejlődésnek és a magyar társadalom egészségi állapotának kapcsolata a családok stabilitásával" című 2008-2009-es Innotárs projekt keretében egy országos reprezentatív szociológiai felmérés készült többek között a jellemző párkapcsolati formák gyakoriságáról, tulajdonságairól és néhány hatásáról. E felmérés adatainak felhasználásával tisztább képet kaphatunk a párkapcsolati trendekről és a párkapcsolatok minőségét, tartósságát befolyásoló tényezőknek az alakulásáról. Az eredményekről eddig három publikált tanulmány jelent meg (Tárkányi 2014, 2015, Mayer és mások 2014). Itt csak néhány eredményre utalunk.

Magyarországon a huszonévesek között az intim vagy „látogató" párkapcsolat a legelterjedtebb, minden harmadik fiatal ilyen kapcsolatban él. Az élettársi kapcsolatok labilisabbnak, bomlékonyabbnak mutatkoztak a házasságnál, és az a következtetés is adódott, hogy minél többször él valaki élettársi kapcsolatban, annál nagyobb az esélye arra, hogy felbomlik a kapcsolata.

Bár 2009-ben csak 14% élt házasságban a 18-29 éves korcsoportban, de e korosztályban a legtöbbjük számára a házasság volt az eszmény és a cél. Ilyen szempontból 83% választotta volna a házasságot, szemben azzal a 6%-kal, aki az élettársi kapcsolatot tartotta a legjobbnak, és azzal a 11%-kal, aki még nem döntött. A nagy többség továbbra is házasságban, és nem élettársi kapcsolatban szeretne élni. Ugyanakkor sokan különböző bizonytalanságok, problémák, konfliktusok miatt végül addig halogatják a házasságkötést, míg nem lesz belőle házasság.

A házasságon kívüli szülések aránya 2009-re mintegy 40%-ra nőtt Magyarországon. A gyermekük születésekor nem házas szülők kapcsolatát gyermekeik később jóval gyakrabban utasítják el, és jóval kevésbé tekintik eszményinek, mint a házas szülők kapcsolatát az ő gyermekeik.

Az 1954-1969-es években házasodottaknál még 60% volt azok aránya, akiknek sem a házastársukkal, sem mással nem volt nemi kapcsolatuk házasságkötésük előtt. Ez a szám a 2000-2009-es házasságkötési időszakra 8%-ra csökkent. Azok aránya viszont, akiknek legalább két nemi partnerük volt a házastársukon kívül első házasságkötésük előtt 11%-ról 59%-ra nőtt ugyanezen időszakban. A változás mindkét esetben monoton.

Az első házasságkötés előtti nemi partnerek száma és a hedonista, önző mentalitás mértéke között közvetlen pozitív összefüggés adódott, ez a 15-60 és 35-49 éves korcsoportokban is kimutatható volt. Az eredmények alapján az a következtetés is adódik, hogy a több nemi partnerről beszámolók párkapcsolatai rosszabb minőségűek.

A hűség leértékelése és a nemi élettel kapcsolatos nézetek engedékenysége pozitívan függtek össze a válás gyakoriságával. [Egy kutatás (Billingham, 1987) kimutatta azt is, hogy minél alacsonyabb az elköteleződés szintje egy kapcsolatban, annál hajlamosabbak a felek verbális és fizikai erőszak alkalmazására a konfliktusok idején.]

A hedonista, önző gondolkodásmód és az erkölcsi ambivalencia (azaz saját maga által helytelennek vagy veszélyesnek tartott dolgok követése) az átlagosnál nagyobb mértékben van jelen azok körében, akik gyakran néznek pornográf tartalmú anyagokat. A pornográfiának való rabul esés összefügg a nemi partnerek nagyobb számával is. Mindez azt sejteti, hogy a pornográf anyagokat nézők között az átlagosnál kisebb a partner iránti elkötelezettség és nagyobb a hűtlenségre való készség. A fiatal párok annál könnyebben rendezik párkapcsolati konfliktusaikat, minél kevesebb korábbi partnerük volt, és minél kevésbé szennyezték magukat pornográfiával. A pornográf anyagokat nézők gyermekei gyakrabban szenvedtek szorongástól, mint azok gyermekei, akik nem néztek ilyeneket.

Az elváltak között gyakoribb az aggódás, a rossz alvás és az öngyilkossági kísérlet, mint a házasok között. Gyakoribb a rossz alvás azok között is, akik napi átlagban kevesebbet beszélgetnek a párjukkal. A párkapcsolati agresszivitás is gyakran járt együtt szorongással és rossz alvással, valamint emésztőrendszeri, szív- és vérnyomásproblémákkal.

A vallásosabbak jóval nagyobb arányban akarnak megházasodni, ténylegesen nagyobb arányban kötnek házasságot és jóval kisebb arányban válnak el, ha már megházasodtak. Jóval kisebb köztük a viszonylag sok nemi partnert említők aránya. A vallásos házasok között nagyobb azok aránya, akik a házasságban a hűséget nagyon fontosnak tartják. Jóval magasabb köztük a párkapcsolatukkal elégedettek aránya is.

Igazolódott, hogy a hedonista, önző felfogás magasabb partnerszámmal jár együtt. Az iszákosság, a hedonista felfogás, az önzés, a nemi élettel kapcsolatos engedékeny felfogás, a pornográf tartalmak nézése és a magasabb partnerszám szorosan összefüggenek egymással.

Mindezek közül a magas partnerszám az, ami szorosabb összefüggésben van a párkapcsolat rosszabb minőségével, a párkapcsolati konfliktusokkal és a válások magasabb arányával. Ez a tapasztalat hasonlít külföldi kutatások (Tach, 2009; Teachman, 2003) eredményeihez is.

Az eredmények szerint az első házasságkötés előtt több nemi kapcsolatot is megélők aránya igen erősen megnőtt a fiatal generációkban, és közöttük több az elvált, és rosszabb a párkapcsolatuk minősége. A hűség leértékelése és a nemi élettel kapcsolatos nézetek engedékenysége pozitívan függnek össze a válás gyakoriságával. Kutatásunkban azt találtuk, hogy a szexualitás terén vallott szigorúbb felfogás összefüggött a partnerkapcsolatokban a pozitív konfliktusmegoldási módok nagyobb gyakoriságával. Ez egybecseng azzal a közelmúltbeli kutatási eredménnyel (Busby, 2010), amely szerint, ha viszonylag később, főleg, ha csak a házasságkötés után kezdte meg egy pár a nemi életet, akkor gyakrabban volt jó a házasságuk minősége.

A gyermekszám erősen csökken a nemi partnerek számával. Például az érettségivel rendelkezők közt, annak valószínűsége, hogy valakinek legalább három gyermeke legyen 12,3-szer nagyobb, ha csak egy nemi partnere volt, mint ha több mint három nemi partnere volt. Mint látni fogjuk, ez a szám igen jól összecseng azzal a később elemzendő sejtésünkkel, hogy a demográfiai válság legalapvetőbb oka a szabad szerelem általánossá válása. Igaz több, egymás hatásait erősítő ok van. Ahhoz, hogy ez ilyen gyorsan kialakulhatott, a változást erősítő számos tényezőnek kellett teljesülnie. Azonban ezek mind olyanok, amelyek a szabad szerelem általánossá válását segítik.

Összefoglalva e 2009-es felmérés eredményét, megállapíthatjuk, hogy a nemi partnerek számának növekedésével igen erősen csökken a gyermekek száma, csökken a partnerek közti kötődés, és romlik a kapcsolatuk minősége, a konfliktuskezelés erőszakosabb lesz, növekszik az önzés, gyarapodik a testi-lelki betegségek száma, és csökken a gyermekek részéről a szülő iránti tisztelet.

4. Vélemények a demográfiai válság okairól

A családellenesnek nevezhető vélekedések túlnyomó többsége szerint a fejlett társadalom velejárója, hogy alacsony a gyermekszám, hiszen „a gyermek pénzbe kerül", és gátolja az egyén kiteljesedését. Mint ahogy a Bevezetésben már említettük, ők azok, akik szerint csak a Föld túlnépesedési válsága a fontos. Ha egy adott területen kevés az őshonos lakosság, akkor azt érdemes más területekről pótolni. Többnyire az ilyen nézetet vallók szerint a családi élet sincs válságban, mert családra nincs is szükség. A házasság és a család egy-egy elavult képződmény, amin csak túllépni érdemes. Sajnos e nézetek az Európai Unió és az Egyesült Nemzetek Szövetsége vezetésébe is beférkőztek már. Azonban a jelen tanulmány témája nem a Föld túlnépesedésének ügye, és nem is a migráció kérdése.

E fejezetben, a továbbiakban, csak a családbarát megnyilvánulásokkal foglalkozunk, és keressük a demográfiai válság alapvető okait.

Az, hogy a vállalt gyermekek száma általában kevéssé függ az anyagiaktól, kiderült az NCSSZI (Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet) pár évvel ezelőtti felméréséből, amely kimutatta, hogy nincs pozitív kapcsolat a szülők anyagi helyzete és gyermekeik száma között. E felmérésből nagyon helyesen arra következtettek, hogy antropológiai válság van, és ebből ered az alacsony gyermekszám.

Vannak, akik a tanulási időszak elhúzódását tekintik fő oknak. Valóban a tanulás kitolódása, vagy a megfelelő anyagi lehetőségek hiánya, sok embert arra inspirálnak, hogy várjanak a házassággal. Azonban ezek nem lehetnek e válságok alapvető okai, hiszen e válságok mind a tovább nem tanulókat, mind a jobb anyagi körülmények között élőket gyakorlatilag éppen úgy érintik és nemcsak hazánkban, hanem a fogyasztói társadalmakban általában.

Hasonlóan a nyugdíjrendszer bevezetése sem lehet alapvető ok, hiszen egyrészt, mint mondtuk, a felmérések szerint nem az anyagiak dominálnak e válságokban, másrészt, szerencsére és főként nem sok ember lehet, aki azért nem vállal gyermeket, mert a nyugdíja révén úgyis biztosítva van az ő öregkori ellátása.

Nem jó, ha a demográfiai válságot tesszük a középpontba, ugyanis – mint az eddig bemutatott felmérések elemzéseiből is látszott – a demográfiai válság csak egy tünete egy általánosabb bajnak: a családi élet válságának, vagy még pontosabban fogalmazva, a fogyasztói társadalomban mutatkozó párkapcsolati válságnak.

E párkapcsolati válságból ered, hogy: (i) későbbre húzódnak a házasságok, (ii) a gyerekek közel fele nem házasságban születik, (iii) mire megházasodna a fiatal, már nem igazán alkalmas boldog házastársnak, (iv) a házasok körülbelül fele elválik, pedig csak az emberek fele házasodik meg, (v) erősen növekszik a depresszió gyakorisága, például az USA-ban másfél emberöltő alatt megtízszereződött a depresszió, (vi) az önzés és a káros individualizáció igen erősen megnőtt a fogyasztói társadalmakban, (vii) erősen romlott a nemek egymásról alkotott képe és egymás iránti bizalma, és így a nemek kapcsolata egyre önzőbb. Ezen okokat, hazánkban alig említik meg egy demográfiai konferencián. Hogyan találjunk hatékony megoldást, ha nem az igazi okok felkutatásán dolgozunk?

A sokszor emlegetett „Demográfiai tél”, egy híres amerikai szociológiai munka, melynek teljes címe: „Demográfiai tél – az emberi család hanyatlása”, többek között Nobel-díjas kutatók kommentárjaival (Demographic Winter, 2008) jelent meg. A tanulmány rámutat arra, hogy a fejlett nyugati országokban a születések száma felére esett az utóbbi ötven évben. A teljes termékenységi arányszám jelenleg a világ 49 országában nem éri el a 2,1-et, ami szükséges lenne a népesség megtartásához. Európában ez az érték 1,3. A demográfiai válságra szerintük az egyetlen megoldás a jó házasságok elterjesztése. Az úgynevezett svéd modell, azaz az erős családtámogatási rendszer nem működik, mert elsősorban nem pénz kell a jó házassághoz, viszont jó házasság kell a gyermeknek, azaz, hogy olyan családban nőjön fel, ahol az anya és az apa jó házasságban élnek. Egyértelmű következtetésük: ha a jó házasságot nem sikerül tömegesen elterjeszteni, akkor ezen országok lakossága kihal. Néhány további részlet a tanulmányból: A XX. század legmélyrehatóbb eseménye a szexuális forradalom volt. Sőt talán az egész modernkori történelem legmélyrehatóbb eseménye az. E forradalom következtében a nők jó része nem azzal házasodott, akivel először szexuális kapcsolata volt, valamint jött a mesterséges fogamzásgátlás és születésszabályozás sokféle változata. Megváltozott az emberek viselkedésmódja a szexualitás, a házasság, a gyermekvállalás és a munka területén. Ezek alapvetően befolyásolták a családot. A szexuális forradalom közvetlen és közvetett módon hozzájárult a gyermekszám csökkenéséhez. Elterjedt a házasságon kívüli együttélés, mely kevesebb gyermeket eredményezett, mint a házasság. A házasságon kívüli együttélés kitolta a házasodás időpontját is. Az alacsony gyermekszám egyik fontos oka, hogy az emberek túl későn vállalnak – ha egyáltalán vállalnak – gyermeket. Azok az emberek, akiknek egyetlen partnerük volt, sokkal boldogabbak a partnerükkel szexuálisan is és érzelmileg is, mint azon személyek, akiknek sok partnerük volt. A korrelációs eredmények szembeszökőek ezen a téren. A gyermekek lelki fejlődéséhez stabil és kiszámítható kapcsolatokra van körülöttük szükség, ahol igen fontos a szülők viszonya egymáshoz. A gyermek lelki fejlődését különösen segíti, ha az apa és az anya valóban együtt él; ilyen esetben a komoly problémák kialakulásának esélye jelentősen kisebb. Jól látható, hogy azok a gyermekek, akiket nem ép és nem házasságon alapuló családban neveltek, valószínűbb, hogy jobban szenvednek a szegénységtől, a súlyos elhanyagoltságtól és a rossz nevelés eredményeitől. E gyerekeknél gyakoribb a depresszió és a bűnözés. A társadalmi tőke létrehozásához a kulcsszó a házasságon alapuló család. (Demographic Winter, 2008.)

A demográfiai tél hat kulturális gyökeréről beszélt Donald Feder, a Családok Világkongresszusának igazgatója 2012-ben (Feder, 2012). Az általa említett hat tényező a következő: (i) az önzés elterjedése, (ii) a házasságok számának csökkenése és a házasságon kívüli együttélések elszaporodása, (iii) hogy a gyermek egyre inkább teher, nem pedig áldás, (iv) a feminizmus azon állítása, hogy a feleség nem szabad ember a férje mellett (e cikk szerzőjének megjegyzése: ebben az értelemben persze a férj sem szabad ember), (v) a szekularizáció, azaz számos olyan érték háttérbe szorulása, amelyet a vallások hangsúlyoznak, (vi) a mesterséges fogamzásgátlás és az abortusz elterjedése.

E cikk szerzőjében felmerül a kérdés, hogy a hazai demográfiai konferenciákon ezekről miért nem hallunk részletesen? Donald Feder nem is említi a családpolitikai támogatások nem kielégítő voltát, de a munka és a család összeegyeztethetőségét sem, meg a nők munkába állását sem, és a nyugdíjrendszerre sem utal, sőt a hat tényező egyike sem közvetlenül gazdasági jellegű. Ha Donald Federnek nincs igaza, akkor a hivatásos magyar elemzők miért nem mutatják azt ki? Ha a folyamatokat alapvetően meghatározó okokat nem vizsgáljuk, ellenben helyette más tényezőket részletesen elemzünk, akkor reális eredményre aligha juthatunk! A

demográfiai válságból kivezető utat így nem lehet megtalálni. Természetesen nem azt szeretném kifejezni, hogy a család- és szociálpolitikai támogatások vagy a munka és a család összeegyeztetése vagy a nyugdíjrendszer családbaráttá tétele ne lenne fontos. Azonban mind a családok stabilitásának, harmóniájának és boldogságának növeléséhez, mind a demográfiai mutatók értékeinek emeléséhez ezek csak közvetve és általában kis mértékben járulhatnak hozzá. Ez olyan, mintha egy orvos vérnyomásemelő gyógyszert írna fel a meglőtt betegnek, ahelyett, hogy a lőtt sebet kezelné. Manapság „lövik" a házasság és a család intézményét, így azokhoz sok seb kapcsolódik. Hogy megtaláljuk a gyógyírt, pontosan meg kell ismernünk a tapasztalt tünetek okait. Az okok részletes feltérképezése és elemzése, valamint az eredmények közzététele kulcskérdés, ugyanis az emberek – az életüket alapjaiban meghatározó egyik legfontosabb kérdésben – félre lettek vezetve: Azt hiszik, hogy a házasságon kívüli kapcsolatok számukra ugyanolyan jók, mint a házasság, sőt mint láttuk, azt gondolják, hogy a házasság előtti párkapcsolatok egyáltalán nem károsak. Azonban a felmérések és a témakörhöz kapcsolódó tudományágak (filozófia, etika, antropológia, szociológia, pszichológia, biológia, orvostudomány) mindegyike bizonyítani tudja, hogy ez nagyon nem így van.

Szintén híres a Társadalmi Trendek Intézet[1] által 2011-ben kiadott nemzetközi kiadvány (Wilcox, 2011), amelynek címe: „Fenntartható népesedés: Mi köze van a házasságnak és a termékenységnek a gazdasághoz?" E kiadványról az Európai Családtudományi Szemle egy részletesebb összefoglalót is megjelentetett magyar nyelven (Len, 2015). A kiadvány, mely több neves intézmény[2] védnöksége alatt látott napvilágot, szemügyre veszi a házasság, az aktuális globális demográfiai helyzet és a gazdasági mutatók közti összefüggéseket. Kiemeli, hogy a házasságból született és a házasságon alapuló családban felnőtt gyermekeknek nagyobb esélyük van stabil személyiséggé válni, mint a házasságon kívül született gyermekeknek, és a házasság nagymértékű gazdasági előnnyel is jár a társadalom számára. A házas férfiak és nők jobban és többet dolgoznak, mint az egyedülállók.

Az előző bekezdésben említett kiadvány egyik tanulmánya „Az üres bölcső" című híres cikk, amely hangsúlyozza, hogy manapság, talán először a történelemben, nyitott kérdésként állunk szemben azzal, hogy a család, az emberiség legrégibb intézménye fenntartható-e.

„Az üres bölcső" című tanulmány következő mondata önmagában kifejezi, hogy ha a demográfiai válság valódi alapvető okaira kívánunk rátalálni, akkor azt ne a család- és szociálpolitikai támogatások hiányos voltában, ne a munka és család összeegyeztethetőségében és ne a nyugdíjrendszer hiányosságaiban keressük, hanem a szexuális forradalomban, vagy általánosabban fogalmazva, a házasságon kívüli nemi kapcsolatok széleskörű elterjedésében. „Az üres bölcső" a szexuális forradalom fejleményeiről beszél. Így fogalmaz: „Időrendi sorrendben először a válások száma és a házasságon kívül született gyermekek száma növekedett, majd a házasságok számának csökkenésével csökkent a születések száma is." Ezek tehát a szexuális forradalom, vagy másként fogalmazva a házasságon kívüli szexuális kapcsolatok intenzív elterjedésének első eredményei. Majd így folytatja: „Ezenkívül csökkent a száma a kétszülős (apa, anya) családban felnőtt gyermekeknek is. Európában, Észak- és Dél-Amerikában a házasságon kívüli születések aránya 40%. Bár ezen belül nagy az együtt élő, de nem házas pároknak a száma, e családok általánosságban véve sokkal kevésbé stabilak, mint a

[1] Social Trends Institute - http://www.socialtrendsinstitute.org/

[2] National Marriage Project (United States), Institute of Marriage and Family (Canada), Universidad de Los Andes (Chile), University of Asia and the Pacific (Philippines), Universitat Internacional de Catalunya (Spain), Universidad de La Sabana (Colombia), Universidad de Piura (Peru).

házasságon alapulók. A nem házasságon alapuló családokban és az egyszülős családokban a gyermekek sokkal inkább ki vannak téve, hogy nevelőintézetekbe kerülnek, mint a házasságban élő szülők gyermekei."

Kopp Mária és Skrabski Árpád „A támogató család mint a pozitív életminőség alapja" című tanulmányukban írják a következőket: A pszichológiai elméletek ma már elég nagy súllyal fogadtatták el a korai anya-gyermek kapcsolat meghatározó jelentőségét. A személyiségzavarok megelőzése szempontjából ez az egyik legfontosabb tényező. A mai fiatalok körében rendkívül gyakorivá váltak azok a személyiségzavarok, amelyekben az üresség, kiábrándultság, unalom, az öncélú kockázatkeresés, a tartós kapcsolatok képességének hiánya az alapvető. A különböző személyiségzavarok a család mai működészavarának leggyakoribb és legtragikusabb termékei. A hihetetlenül gyorsan változó, igen bonyolulttá vált, elidegenedett modern életben minden eddiginél fontosabb az érzelmi biztonság. Ennek alapja azonban csupán az életre szóló kölcsönös elköteleződés, a feltétel nélküli bizalom lehet. Két ember, majd a szülők és gyermekek kapcsolatában ez az életre szóló elköteleződés, a feltétel nélküli bizalom, odaadás a házasság és a család lényege. Fogalmazhatnánk úgy, hogy aki ilyen kapcsolatra képes, legalábbis elindult azon az úton, amely az önkiteljesedéshez, önmegvalósításhoz, a pozitív életminőséghez vezet. Két ember, majd a szülők és gyermekek kapcsolata közös kaland, felfedező út, amelynek alapfeltétele, hogy a társamra mindig számíthatok. Ez a folyamat a család összetartó erejének alapja, ami a valódi szabadság élményét adja. E nélkül a bizonytalanság, a kétely kikezdi a legszebben induló kapcsolatokat is. A feltétel nélküli bizalom az első, határozott döntés után egy életen át tartó akarást, határozottságot, kölcsönös odafigyelést és fejlődést igényel. A másik oldalon ott a fogyasztói kapcsolati minta, amely az érzelmeket is fogyasztói cikknek tekinti. Cserealapnak, ahol, aki ügyesebb, jobb partnerre cserélheti a megunt régit. Adatok sora támasztja alá, milyen katasztrofális magatartási, érzelmi és egészségi következményekkel jár e másik oldal. A házasságkötés lényege a választott és kinyilvánított elköteleződés, amely egy életszakasznak, a párkeresés időszakának a végét jelenti, amelyet tanúsítanak azok is, akikkel a legközelebbi kapcsolatban állunk. A rítusoknak az emberi társadalom szervezésében meghatározó szerepük van, nem véletlenül válik akkor orvossá valaki, amikor a diplomáját átnyújtják. A nők hihetetlenül kiszolgáltatottak a társadalmi szerződés nélküli, házasság által nem elismert együttélési formákban. Míg a házasságban a társadalom védi a nő és a gyermek jogait, az együttélés során a partnerek bármikor megszeghetik a csak kettejük között megkötött ígéreteket. (Kopp és Skrabski, 2006.)

Spéder Zsolt a KSH Népességtudományi Kutatóintézetének igazgatója, „Demográfiai helyzetkép – Magyarország 2014" című előadásában a termékenységcsökkenés tényezőinek a következőket említette: a párkapcsolatok átalakulása, a tanulmányi időszak kiterjedése, a munkaerőpiaci szorítások növekedése, értékváltozások és a családpolitika kiszámíthatatlansága. (Spéder, 2014.) A párkapcsolatok átalakulását tehát Spéder Zsolt is kiemelte.

Pokol Béla „Európa végnapjai" című figyelemfelhívó és a társadalom számára fontos könyvében (Pokol, 2011) a demográfiai válság okaiként – e tanulmány szerzője szerint nem teljesen helyesen – a következőket írja: „Az a nagyon is méltányolható törekvés, hogy a férfinak alávetett asszony egyenlőségét létrehozzuk, evolúciós zsákutcába vezette az európai civilizációt, és a biológiai alapjai semmisülnek meg felgyorsuló ütemben." […] „A demográfiai összeroppanás fő oka a női szerep megváltozása és az anyaszerep háttérbe szorítása, mely az utóbbi évtizedekben már a nők egyre nagyobb részénél a teljes elvetés felé halad. Hogy

jutottunk el eddig a pontig? Hiszen ezt már a folyamat elején is észlelni lehetett vagy kellett volna. A feltáráshoz abból kell kiindulni, hogy az anyaszerepet középpontban tartó női szerep idején Európában körülbelül az 1900-as évek elejéig a nő mint „a gyermekek közül a legidősebb" volt sok tekintetben a férjének alárendelve. Ez fennállt az egész középkorban, illetve az újkor nagy részében, és jogilag azt jelentette, hogy a lány az apa fennhatósága alól a házasság után – mint asszony – a férj fennhatósága alá került át. Ez az alárendeltség oldódott a felvilágosodás szellemi fejleményei nyomán, és eleinte az anyaszerep megbomlása nélkül közeledett a férj és a feleség jogi pozíciója az egyenjogúság felé. Két folyamat vezetett el az 1900-as évekre a vészes fejleményekig. Az egyik az individualizmus felülkerekedésében állt a közösségek kollektív szükségletei és funkciói felett, mely a folyamatos női gyerekszülést a közösségek állandó újratermelésében az egyes individuális nő felől megkérdőjelezte. Miért áldozná ő fel magát akár részben is a közösségért, hogy az tovább tudjon élni?" A másik folyamat Pokol Béla szerint „az egyenjogúságot és az egyenlőséget mindenek felettivé emelő francia felvilágosodás szellemi áramlata volt." E folyamatokat szerinte a balliberális politikai erő a saját érdekében felgyorsította. Pokol Béla jó megoldást a válságra nem lát, szerinte ugyanis: „A női szülési ráta további csökkenése, sőt ennek felgyorsulása ellen hosszabb távon semmit sem tehetünk, mert ez a legmélyebben érintené a száz évvel ezelőtt elkezdődött folyamatot a nők anyaszerepétől való eltávolodásban, és ez puszta rábeszéléssel, elméleti indokok prezentálásával már nem megy."

E tanulmány szerzője – ahogy azt már említette és a későbbiekben részletezi – a demográfiai válság alapvető okát zömében másban látja, mint Pokol Béla, például a következők miatt: (i) Nem tartja igaznak, hogy a férfinak alávetett asszony egyenlő jogának létrehozatala evolúciós zsákutcába vezette az európai civilizációt. Egyrészt az évtizedekkel ezelőtti, idősekkel való beszélgetések emléke alapján az maradt meg a szerzőben, hogy régen a férfiak legalább annyira becsülték a nőket, mint manapság. Régen ugyan a pénzkereső férfira jobban rá volt utalva a nő, mint manapság, azonban a férfi is jobban rá volt szorulva a nőre, mert a környezete nem nézte volna el neki, ha a családi kohézió ellen tesz bármit is. Régen az átlagember, akár nő, akár férfi, jóval inkább családban gondolkodott, mint ma. Az volt a természetes, hogy fiatalon megházasodott, majd a családjáért élt. A rokonok, ismerősök barátok és általában az emberek gondolkodása, erkölcse ösztönösen védte a családot, ha kellett a nőt, ha kellett a gyermeket, ha úgy adódott a férfit. Tudták, hogy mi az erkölcsös és mi az, ami erkölcstelen. A család és a rokonság volt a fontos. Az emberek nem a jogaikkal éltek, hanem az erkölcsükkel. Ezért a jog változása közvetlenül nem járulhatott hozzá, hogy feladják a családközpontú gondolkodásukat, vagy a gyerekvállalási kedvüket. Másrészt az egyenlő jogok, csak növelhetik a harmóniát a két nem között, ami a gyermekáldást semmiképp sem kellene, hogy csökkentse. Harmadrészt a nők legalább annyi gyermeket akarnak, mint a férfiak, így a nők egyenlő jogainak elismerése, önmagában nem csökkenthette a születések számát. (ii) A káros individualizmus elterjedése nyilván fékezőleg hat a családok harmóniájára és így a demográfiai mutatókra is. Mint a 3. fejezetben bemutatott hazai 2009-es felmérésben is tapasztaltuk, a több nemi partner, az önző vagy individualista beállítottság és a kevés gyermek együtt járnak. Az önzés, a káros individualizáció kérdésével az 5. fejezetben külön fogunk foglalkozni, mint majd látjuk, oda jutunk, hogy az önzést, inkább eredményként, azaz a negatív demográfiai folyamatot erősítő, de nem létrehozó okként kell kezelnünk. (iii) A kérdés sem igazán jó, hogy miért áldozná fel magát a nő a közösségért? Hiszen azon anyák, akiknek sok gyermekük van, a mi kultúránkban nem érzik magukat emiatt áldozatnak. (Meg lehetne kérdezni a Nagycsaládosok Országos Egyesületét.) Sőt, ellenkezőleg, felbecsülhetetlen ajándékokként tekintenek gyermekeikre.

Ezenkívül a párjuknak alávetve sem érzik magukat. Ezen esetleges alávetettség legkevésbé épp a többgyermekes, harmonikus magyar családban élő feleségekkel fordul elő. A baj tehát nem az egyenjogúsággal van. Sőt, ha nincs meg az egyenlő tisztelet, az egyenlő méltóság, az mindenképp súrlódásokat jelent a férfi és a nő között, ami a termékenységüket vissza is foghatja. Még egy megjegyzés: Nehéz elképzelni, hogy a közösségnek szültek valaha is a nők. (iv) Vannak csoportok – például a mormonok, a háredi és haszid zsidók, egyes keresztény mozgalmak –, amelyekben sok gyermeket vállalnak. Őket nem az különbözteti meg az átlagtól, hogy a feleségek alá lennének vetve a férjüknek, vagy hogy a férfiak áldozatainak éreznék magukat, vagy hogy jogaik csorbulnának a férfiakéhoz képest. Sőt e csoportoknál mindennek az ellenkezője az igaz. Az alapvető ok vagy okok így máshol keresendők. Az más kérdés, hogy Földünkön vannak olyan vallási és népcsoportok, ahol sajnos a nők alá vannak vetve a férfiaknak, és ezek jó részében sok gyermek születik. Azonban ez nem ide tartozik, hiszen itt azt próbáljuk igazolni, hogy a nők emancipáltsága mellett is lehet jó a család, és lehet sok gyermek.

Nyilvánvaló, hogy a nők egyenjogúsága vagy emancipáltsága nem lehet kérdés egy mai európai országban, hiszen ez az alapvető emberi jogok része. Az is kézenfekvő, hogy a nők tanulása és taníttatása ugyanolyan fontos, mint a férfiaké, és tény, hogy a két kereső taggal rendelkező család biztosabb otthont jelent, mint ahol csak az egyik szülő képes pénzt keresni. A nők emancipáltsága és egyenjogúsága nem tévesztendő össze azzal, hogy a nőknek és a férfiaknak nincs mindenben azonos lehetőségük és szerepük. Ahol például fizikai erőre van szükség, ott a férfiaknak adódik több szerep, ahol egyszerre többfelé kell figyelni, ott meg a nőknek. A feladatokat természetesen egyforma erkölcsi és társadalmi tisztelet és megbecsülés mellett kell elosztani. Ezeknek azonban közvetlenül semmi közük a családi élet válságához vagy a demográfiai válsághoz. Erre jó bizonyíték, hogy a magyar kultúrában, a sokgyermekes családokban legalább annyira emancipáltak a nők, mint a nem sokgyermekes családokban. Ezenkívül az érettségizett sokgyermekes anyák szinte ugyanakkora hányadának van munkahelye, mint az érettségizett nem sokgyermekes anyáknak.

Unwin a Szexualitás és kultúra („Sex and Culture") című híres könyvében hangsúlyozza, hogy soha nem maga az emancipáció ténye az, ami a kulturális hanyatlást okozza, hanem mindig a szexuális lehetőségek kibővülése, azaz a házasságon kívüli párkapcsolatok. (Unwin 1934, Krúdy 2017).

Egy család leginkább akkor lehet stabil és harmonikus, ha minden tagjára teljesülnek az ember alapigényei, azaz hogy tartozzon valahova, hogy független legyen, hogy szeretve legyen, és hogy értékesnek érezze magát. Egy ilyen családban a feleség, az anya teljesen egyenjogúnak, emancipáltnak véli magát, hiszen végérvényesen elkötelezve szeretik őt. Az emancipáció ezért valójában elősegíti a sok gyermek születését, és nem gátolja. Női emancipáció nélkül egy család nem lehet harmonikus, nem lehet jó, mert az nem igazán az anya és az apa szeretetén alapszik. Egy férfi nem tud egy nőt szeretni, ha közben a nőt „kevesebbnek" gondolja, mint saját magát. Ez ellentmondana a szeretet fogalmának és természetének. Az más kérdés, hogy a szabad szerelem önzővé teheti a férfit, így a férfi végül élvezeti eszköznek tekintheti a nőt, és valóban lebecsülheti a párját. Meglehetősen hazug érvelés a házasság ellen beszélni a női emancipációra hivatkozva. A felszínen a női emancipációért küzdő számos mozgalom valójában a nők lealacsonyítását eredményezte, mert a házasság helyett a szabad szerelmet hirdette. Igaz, valtaképpen ez a férfit is lealacsonyította. E cikk szerzője szerint a családi élet válságának is és a demográfiai válságnak is a szabad szerelem általánossá tétele, általánossá válása a legalapvetőbb oka, de természetesen – mint majd látjuk – vannak egyéb okok is.

A nők munkába állása minden bizonnyal csökkenti a gyermekvállalási kedvet. Hiszen a munkapiacon verseny van, és gyermek mellett nehéz e versenyben eredményesen részt venni. Számos munkát nem is vállalhat az, aki állapotos. Ezenkívül a kisgyermekes anyák hátrányban vannak, hiszen a kis gyermek sok időt, energiát és odafigyelést igényel. Azonban e cikk szerzője a következők miatt azt gondolja, hogy a nők munkába állása nem lehet a családi élet válsága és a demográfiai válság alapvető oka: (i) Ahogy terjedt a Földön a múlt század második felében a szexuális forradalom, úgy az mindig magával vonta a családi élet válságát és később a demográfiai válságot is. Ellenben e cikk szerzője ilyen korrelációt nem ismer a nők munkába állása és e válságok között. Minden bizonnyal a szabad szerelmet és családot sokkal nehezebb összeegyeztetni, mint a munkát és a családot, már csak azért is, mert szabad szerelem mellett nemigen lesz család. (ii) A nők korábban is dolgoztak, csak esetleg a gyerekektől nem távol, de dolgoztak reggeltől estig. (iii) A mai magyar sokgyermekes családokban a feleségek általában ugyanúgy munkahellyel rendelkeznek, és ugyanannyira iskolázottak, mint a gyermektelen nők. (iv) A 2015. novemberi Budapesti Demográfiai Fórumon elhangzott egyik előadás szerint a mai Magyarországon, ha egy érettségizett nőnek van munkahelye, az inkább növeli, mint csökkenti a gyermekvállalási kedvét és esélyét. (v) Aki még mindig bizonytalan, attól azt kérdezi e cikk szerzője: Mi zavarja Önt jobban, ha a párjának állása van, vagy ha a párja szabad szerelemben él valaki mással esetleg másokkal?

A forradalom szó sokak számára leginkább az embertelen, kegyetlen hatalom ellen jogosan és hősiesen alulról szerveződő bátor mozgalmat jelenti. A szexuális forradalom nem ilyen. Itt a cél a kultúra, a civilizáció és maga az ember elzüllesztése és pusztítása. Erőszakossága, valódi célja és módszere miatt a szexuális forradalmat helyesen szexuális terrorizmusnak kellene nevezni. Elterjedtsége miatt e tanulmányban maradunk a szexuális forradalom kifejezés mellett, de a továbbiakban azt idézőjelbe tesszük.

Igen erősen valószínűsíthetjük tehát, hogy a családi élet válságának és a demográfiai válságnak nem a nők emancipációja vagy munkába állása a legalapvetőbb oka. E cikk szerzője szerint mindkét elképzelés téves és emiatt káros, hiszen jó lehetőséget biztosít a valódi alapvető ok vagy okok elhallgatására és elhallgattatására, s mindez a válság további elmélyülését eredményezheti.

Benda József „A szakadék szélén” című könyvében (Benda, 2015) az anya és kisgyermeke közötti természetes kötődés zavarával magyarázza a demográfiai válságot. Azaz azért fogy vészesen a születések száma Magyarországon az ötvenes évek második felétől, mert az anyák a huszadik század első negyedében kezdték tömegesen csecsemőiket bölcsődébe adni, és így nem alakulhatott ki a csecsemőben a megfelelő kötődés, a megfelelő biztonságérzet az anyjához és annak tudata, hogy őt szeretik. Ez azzal jár, hogy e csecsemő jó eséllyel később valamilyen személyiségzavarral fog küzdeni, és felnőttként nem lesz képes elkötelezett, stabil párkapcsolatban élni, és jó szülővé válni. E cikk szerzője azt gondolja, hogy Benda József valami nagyon fontosra tapintott rá, ami a depresszió és általában a lelki betegségek utóbbi évtizedekben történő elburjánzásának egyik fő oka lehet, és ami nyilván negatívan hat a családok stabilitására is és a demográfiai folyamatokra is. Ezért az anya és gyermeke kötődésének kérdéskörével, mind a családi élet válsága, mind a demográfiai válság elemzése során feltétlenül foglalkozni kell! Azonban, összhangban a korábban mondottakkal, e cikk szerzője alapvetően nem az anya és gyermeke, hanem a párkapcsolati kötődés témakörében látja mind a családi élet válságának, mind a demográfiai válságnak a legsúlyosabb tényezőjét és a depresszió növekedésének egyik (másik) fő okát. Nyilván több fontos ok van, és ezek egyike az anya és csecsemője közti kötődési zavarok felerősödése. Természetesen az anya és

gyermeke közti kötődés nem csak a bölcsődébe adás miatt sérülhet, hanem és különösen az egészséges, jó család hiánya miatt, ami megint a párkapcsolatok megromlásának következménye! Sőt a jó család hiánya növeli a bölcsődébe adás valószínűségét is!

Az igaz, hogy igen lényeges az anya és csecsemője erős kötődése. Ez akkor valósulhat meg leginkább, ha az anya is biztonságban és szeretve érzi magát. Egy jó házasság ilyen. Az egyéb kapcsolatok többnyire nem ilyenek.

Botos Katalin fogalmaz nagyon érdekesen és figyelmet érdemlően e kötetben megjelenő tanulmányában. Azt állítja, hogy a kapitalizmus lényegében rejlik a család és házasságellenesség, mert hajtóereje a kegyetlen profit. Ebben valami igazság biztosan van és a témával feltétlenül érdemes lenne behatóan foglalkozni. Azonban azt is észre kell vennünk, hogy a kapitalizmusban nem úgy magától alakult ki a házasság és családellenesség, hanem erős gazdasági csoportok szervezetten indították azt el, és szítják ma is a házasság és család leépítését. Ezt remekül bizonyítja a „szexuális forradalom" terjedése, ami ma már „globális szexuális forradalommá" nőtt. Ahogy országról országra terjedt e „mozgalom" és „kór", úgy jelentek meg a házasság és a család körüli negatív tünetek és tendenciák.

Arra, hogy miért elsősorban a párkapcsolati kötődések sérülése okozza a demográfiai válságot és a családi élet válságát, azok a felmérések és írások mutatnak rá, amelyek a „szexuális forradalom" hatásait elemzik. Ugyanis mind a demográfiai zuhanás, mind a család körüli negatív tünetek néhány éven belül követték a „szexuális forradalom" terjedését. Ez főként a hatvanas évektől erősödött fel, Németországból, Skandináviából és az USA-ból kiindulva. Több cikk tárgyalja ezt, amint „Az üres bölcső" című tanulmány bemutatásakor már említettük (Wilcox, 2011), és erre S. Molnár Edit idézett cikke is utal (S. Molnár, 2010).

A gyermeknek is joga lenne jó családban születni. Ezt „Az üres bölcső" is felveti és Frivaldszky János e kötetben megjelent tanulmánya is állítja. A szülőknek is joguk lenne jó család létrehozatalára alkalmas gyermekeket nevelni, de úgy tűnik, ez igen nehéz ilyen környezetben. Mint említettük, növekszik a depresszió, a káros individualizáció, a deviancia, a függőségek gyakorisága, és romlik a nemek egymáshoz való viszonya. Négy év múlva, azaz 2020-ra, a WHO előrejelzések szerint, a depresszió lesz a második leggyakoribb munkaképesség-csökkenést okozó betegség a világon (1990-ben még a negyedik volt) és 2030-ra a depresszió képezi majd a világ legnagyobb egészségügyi terhét. Kétszer annyi nőt érint e betegség, mint férfit. Hazánkban havonta kb. százezer depressziós beteg áll gyógyszeres kezelés alatt, de ennél jóval több a depressziós beteg.

5. A családi élet válsága és a demográfiai válság okai

Az eddigiekből következik, hogy a párkapcsolatokban bekövetkezett változásoknak igen fontos a szerepük a családi élet válságában és a demográfiai válságban is, oly annyira, hogy a párkapcsolatok változásának okait tekinthetjük e válságok alapvető okainak is. Mi lehet e párkapcsolati változások elsőrendű oka?

Ez az ok nyilván a szexualitáshoz kötődik, hiszen a párkapcsolatok szexuális alapú kapcsolatok. Mi változott drasztikusan a huszadik század második felében ezen a téren, ami korábban állandó vagy közel állandó lehetett? A válasz nagyon egyszerű: teljesen általánossá vált a házasság előtti és bizonyos mértékben a házasság melletti szexuális kapcsolatok gyakorlata, amíg azt megelőzően ez csak az emberek néhány százalékát érintette és a közvélemény az ilyen gyakorlatot erősen elítélte. Az USA bizonyos államaiban, Nyugat-Európában és Észak-Európában a hatvanas, Európa többi részén inkább a kilencvenes évektől

vált e gyakorlat általánossá, és ezzel párhuzamosan lett az ilyen kapcsolatok megítélése az erősen elítéltből, elfogadott természetes gyakorlattá.

Ez egyben azt is jelenti, azt is bizonyítja – és ez fontos –, hogy a házasság minőségileg más párkapcsolat, mint az összes többi. Az egyéb szexuális kapcsolatok a házassággal szemben jelentek meg. A szexuális kapcsolatokat ezek szerint két csoportba érdemes sorolni: az egyik a házasság, a másik az összes többi, azaz a nem házasságban megélt pár- vagy csoportos nemi kapcsolatok. Nevezhetjük ezek gyakorlatát szabad szerelemnek is.

Így az a feltevés fogalmazódik meg, hogy a házasságon kívüli nemi kapcsolatok általánossá válása lehet a legalapvetőbb oka a családi élet válságának és a demográfiai válságnak, sőt, akkor valószínűleg az eddig már említett minden negatív tünet főként ennek a számlájára írható. A „szexuális forradalom" sikerét számos tényező segítette, ezért ezek is okoknak tekinthetők a legalapvetőbb ok mellett. Ha társadalmi méretekben megszokott gyakorlattá válik a házasságon kívüli nemi kapcsolat – márpedig oda jutottunk –, akkor a családok tömegesen mennek tönkre, sőt létre sem jönnek, a család szerkezete is széttöredezik, csökken a házasságkötések száma, és amelyek megköttetnek, azok is későbbre tolódnak, növekszik a válások száma, elszaporodnak a mozaikcsaládok, megugrik a gyermeküket egyedül nevelő anyák száma, erősen nő az egyedülállók tábora, elszaporodnak az élettársi kapcsolatok legkülönbözőbb formái, növekszik a házasságon kívül született gyermekek száma, az egykék száma, a gyermektelen párok száma, de erősen csökken a szülések száma is, viszont elszaporodnak az abortuszok, a nemi betegségek és a meddőség. E feltevést igazolják a „szexuális forradalomra" vonatkozó felmérések. Sőt, mint már a 3. fejezetben is láttuk, az itt felsoroltakon kívül más jellegű negatív tünetek – önzés, pszichés betegségek, testi betegségek, a nemek egymás közti viszonyának romlása – is összefüggésbe hozhatók a házasságon kívüli nemi kapcsolatok széleskörű elterjedésével. A „szexuális forradalomban" a szabad szerelmen kívül egyéb jelenségek terjesztésén is dolgoztak a „forradalmárok". Ezek nélkül nem lehetett volna oly sikeres a „forradalom", sőt valószínűleg meg sem valósult volna. Ilyen volt a kereszténység leépítése, az erkölcs relativizálása és az individualizmus dicsérete. A kereszténység szigorúan tiltotta a házasságon kívüli szexuális életet. Azt tanította, hogy az igazán súlyos bűn, mert hatásos vétek a felek (jövendő) házassága és családjai ellen. Így vétek a másik ellen, mert ezzel átalakítja a másikat, amihez neki nincs természet adta joga, és vétek az esetleg megfoganó gyermek ellen, mert a gyermeknek természet adta joga jó családba születni. Vétek mindazok ellen, akiknek erről tudomása lesz, mert rossz példát jelentenek számukra. Vétek mindazok ellen, akikkel emiatt ő könnyebben lép majd házasság nélkül testi kapcsolatba a jövőben. Vétek a szüleik és barátaik ellen, hiszen jövendő családja stabilitását és minőségét csorbítja és veszélyezteti ezzel. A nem vallásosaknak is súlyos erkölcsi vételnek számított, hasonló okokból. A „szexuális forradalom" ideológiái, például a radikális feminizmus a média minden elképzelhető eszközén keresztül ömlöttek a befolyásolható ifjúságra. Érveik a szabadságra, a modernségre és az önmegvalósításra hivatkoztak a hagyományos keresztény és emberi erkölcsi normák ellen. „A házasság a nőknek rabszolgaság", „valósítsd meg önmagad", „légy szabad", „légy önző", „szeresd magad", „fiatal vagy", „mikor éljél, ha nem most?", „aki nem házas, az nem elkötelezett", felkiáltásokkal buzdították a fiatalokat, a szabados szexuális kapcsolatokra, emellett terjesztették a pornográfiát, a kábítószert, az alkoholt és a cigarettát. A fogyasztói szemlélet kiterjesztése révén fellendült a szexipar, amely a folyamatot önfenntartóvá tette.

Érthető, hogy a fent már említett „Demográfiai tél" című híres tanulmány miért mondja, hogy: „a XX. század legmélyrehatóbb eseménye a „szexuális forradalom" volt. Sőt talán az

egész modernkori történelem legmélyrehatóbb eseménye az." A „Demográfiai tél" is felsorolja az előző bekezdésben említett negatív tényezők jó részét.

A „szexuális forradalom" embert, családot és társadalmat romboló hatásait több tanulmány elemzi, de terjedelmi korlátok miatt továbbiakra itt nem térünk ki.

Számos felmérés igazolja, hogy azon házaspároknál, akik vártak a szexuális kapcsolattal a házasságig, legalább egy nagyságrenddel kisebb a válás esélye és szignifikánsan jobbak e házasságok, mint az átlagos házasság. Mint korábbi fejezetekben már láttuk, minél nagyobb a házasság előtti partnerek száma, annál nagyobb a válás esélye, a pszichés betegségek száma és az önzés. Ilyen adatok találhatók még például Busby és mások (2010), Tomka (2013), Tárkányi (2014, 2015), Krúdy (2015a,b), Fagan (2017) tanulmányokban. Ezek teljes összhangban vannak az eddigiekkel.

II. János Pál pápa „A test teológiája" című híres művében a következőket írja: A „kulturális vitában hihetetlenül nagy a tétje a szexualitásnak és a házastársi szeretet jelentésének". „A nemek közössége az emberi etika és kultúra legfontosabb alapja. De mit jelent ez? Röviden azt, hogy az emberi szexualitásnak életbevágó a jelentősége a házasságra és a családra nézve, és alapvető kapcsolatban áll velük. Amilyen a házasság és a család, olyan a kultúra." „Az emberi faj, annak létezése és egyensúlya szó szerint attól függ, hogy ki kivel és hogyan gyakorolja a szexualitást. Amikor a szexuális egyesülés a szeretetre és az életre irányul, akkor olyan családokat és kultúrákat épít, melyek a szeretet és az élet igazságát élik. Amikor a szeretet és az élet ellen irányul, akkor a szexuális egyesülés halált eredményez." „Ez a halál kultúrája." „Merő illúzió azt gondolni, hogy felépíthető az emberi élet igaz kultúrája, ha a fiatalokat nem segítik – a maguk igaz tartalmában és belső összefüggésükben – elfogadni és megélni a nemiséget, a szeretetet és egész létüket." „Nem túlzás azt mondani, hogy a 20. század azt tekintette feladatának, hogy megfossza magát a keresztény szexuális etikától. Ha „az élet kultúráját" akarjuk építeni, akkor a 21. század feladata, hogy visszakövetelje azt." (II. János Pál, West 2010.)

Vannak, akik azt gondolják, hogy a családi élet válságának, a demográfiai válságnak és például a szabados nemi viselkedésnek a fogyasztói társadalomra jellemző önzés a legalapvetőbb oka. Így a szabad szerelem már csak az elterjedt önzés egyik eredménye a sok közül. E cikk szerzőjének véleménye szerint itt az önzés fontos tényező, de nem alapvető ok, hanem a „szexuális forradalom" egyik következménye. Ezt a következők támasztják alá:

(i) A „szexuális forradalom" nem általános értelemben vett önzésre, hanem önző nemi viselkedésre buzdított. Azaz szabad szerelemre nevelték az embereket. Szabad szerelem nélkül a nemek kölcsönösen tisztelték és segítették egymást. Így a „szexuális forradalom" előtt nem az önzés volt a kapcsolat jellemzője, hanem inkább a nagylelkűség és a segítés. A „forradalmárok" önző párkapcsolati viselkedésre tanították az embereket. Később, ahogy terjedt a szabad szerelem, az azonnal magával hozta az önzést, hiszen e kapcsolatok természetüknél fogva önzővé teszik az embert. Az igaz, hogy a „szexuális forradalomban", pl. a radikális feminizmusban direkt önzésre is nevelték a nőket, azonban olyan megközelítésben, hogy a férfi önzőségéből szabadítsa fel magát a nő, és legyen ő is legalább annyira önző. Ettől azonban még nem mondhatjuk, hogy a családi élet válságának alapvető oka az önzés, hiszen nem az emberek önzése indította el e radikális feminizmust. A szexuális „forradalmárok" csak párkapcsolati önzésre biztattak, pl. arra, hogy ne várjanak a szexuális kapcsolattal a házasságig, vagy hogy csalják meg a házastársukat, de arra nem, hogy csaljanak vagy raboljanak vagy ne dolgozzanak vagy egyéb területeken is kegyetlenkedjenek.

(ii) Teljesen logikus, hogy ha a szexuális ösztönöket az érzelmi kötődések és az elköteleződések fölé helyezik, akkor abból jó eséllyel komoly lelki sérülések származnak, ami aztán a testi betegségeknek is nagyobb teret ad. A szétszakított kötődések csalódásokhoz, kiábrándultsághoz és a másik nemtől való távolodáshoz vezetnek, s ebben végül mindkét fél méltósága sérül, és önzővé is válnak.

(iii) Az „Innotárs" hazai felmérésben is láttuk (3. fejezet), hogy az önzés növekszik a partnerszámmal és a két nem viszonya romlik a partnerek számával. Igaz, ebből nem látszik, hogy a nagyobb partnerszám vagy az önzés volt-e előbb, vagy hogy melyik az alapvetőbb tényező, hiszen e két paraméter együtt mozog, erősen korrelál, a felmérésben. Ha az önzés elterjedése lett volna az első, akkor nem „szexuális forradalomról" beszélnénk, hanem individualista forradalomról. Mivel a szexualitás területén jelentkeztek a gondok (párkapcsolati sérülések, szétesett családok, demográfiai tél), ezért eléggé magától értetődik, hogy az alapvető ok is itt keresendő, itt fogalmazandó meg, és nem máshol.

Összefoglalva: az önzés két irányból is támadt a „szexuális forradalmakban": egyrészt a párkapcsolatok síkján közvetlenül önző magatartásra inspiráltak a „szexuális forradalom" aktivistái, másrészt az általuk javasolt, házasságon kívüli, párkapcsolatokban önzővé váltak a résztvevők, mivel legalább az egyik oldalról felelőtlen és önző kapcsolatról volt szó.

Vannak, akik úgy vélekednek, hogy a „modernitás" egyik következménye, nevezetesen a szabadság túlhangsúlyozása vezetett a családi élet válságához és a demográfiai válsághoz. Az kétségtelenül igaz, hogy itt a szabadság túlhangsúlyozásáról van szó, de ettől még e cikk szerzője nem mondaná, hogy ez e válságok alapvető oka, egyrészt mert ez túl általános, másrészt mert a szabadság túlhangsúlyozása csak speciális területeken következett be. A munkafegyelem, az adófizetés, a magántulajdon védelme területén nincs semmiféle szabadság, nemhogy túlhangsúlyozott szabadság lenne. Emiatt nemcsak az a baj e megközelítéssel, hogy túl általános, hanem hogy általánosít arra is, amire nem igaz, ugyanis a túlzott szabadság szerencsére nem általános a fogyasztói társadalomban. Azért szerencsére, mert a „túl" jelző egy pozitív fogalomból mindig negatívat képez, és így a negatív jelenség legalább lekorlátozható az élet bizonyos területeire. Harmadrészt a túlzott szabadság már nem is szabadság. Nem véletlen, hogy Gabriele Kuby „Globális szexuális forradalom" című könyvének az az alcíme, hogy „A szabadság elpusztítása a szabadság nevében". Szabad-e az alkoholista? Szabad-e drogfüggő? Szabad-e a pornófüggő? Szabad-e az, aki fiatalon megszokta a promiszkuis életmódot, és emiatt nem lesz képes a párja számára elfogadható házastárssá válni? Ezenkívül itt nem csak a szabadság elvételéről van szó. Fent beszéltünk már sokat a házasságon kívüli, azaz más szóval a szabad szerelem negatív hatásairól, így itt most nincs értelme azokat újra sorolni.

Hallani olyat is, hogy a vallásos hit elvesztése a legalapvetőbb ok. Az elvallástalanodás minden bizonnyal fontos tényező. Ismeretes, hogy a vallásos embereknél több gyermek születik, például a naponta imádkozóknál az USA-ban eggyel nagyobb az átlagos gyermekszám, mint az ottani átlag, beleszámítva ezen átlagba a vallásosokat is. „Az üres bölcső" tanulmány is említi, hogy a vallásosoknál átlagban 0,5-tel több gyermek születik, mint a vallást nem gyakorlóknál. Sőt a családi élet válságához rendelt negatív tünetek is mind szignifikánsan enyhébbek a vallásosoknál, mint a nem vallásosoknál. Azok a gazdasági és politikai erők, amelyek a szabad szerelem elterjesztésében jeleskedtek, pl. a kulturális marxizmus képviselői, nyilván nem igazán voltak vallásosak, hiszen a vallások általában tiltják a szabad szerelmet. Sőt a szocializmus, illetve a kommunizmus kezdetben üldözte és tiltotta is a vallásgyakorlást. Eleinte a szabad szerelem terjesztését és a család lebontását is hirdették,

azonban később a jelentkező károk miatt megenyhültek, viszont a vallás elnyomása mindvégig jellemző volt a rendszerre. Ha a vallás elnyomása lenne a legközvetlenebb oka a válságnak, akkor ebben az időszakban erősebben kellett volna romlania a családi életre vonatkozó mutatóknak, hiszen itt vallásüldözés volt. Azonban nem ez a helyzet: a családi életre a „szexuális forradalom" sokkal erősebben hatott, mint a szocialista forradalmak. A „szovjet szocialista forradalom" a társadalom általános elnyomására és a vallás szinte betiltására, a „szexuális forradalmak" pedig a szabados szexualitás bevezetésére helyezték a közvetlen hangsúlyt, és nem tiltották a vallásgyakorlást. A „szexuális forradalmak" célja az volt, hogy megszüntessék a házasságot és a családot, amivel persze a nemzetállamokat is gyengítették. A „szexuális forradalmak" sikerében érdekelt gazdasági-politikai lobbyk már nem törekedtek a vallás közvetlen elnyomására, azonban a vallás ügyét a magánszférába erőltették. „Az mindenkinek a magánügye, hogy mit hisz és hogyan hisz". Ez azért volt fontos, mert így növelték annak esélyét, hogy az egyes embereket, egyre kevésbé zavarja, ha vallásuk tanítása és életmódjuk között lényeges eltérés adódott. „Ezért megfeddni vagy elítélni senkit nem szabad, hiszen mindenkinek a magánügye, hogy mit hisz, és az is, hogy a szexuális vagy családi életét hogyan éli". Végül a szexuális életre vonatkozó keresztény tanítás már nagyon eltért attól, ahogy az emberek a szexualitásukat megélték. Ez ma is így van. Az európai és amerikai országokban a magukat kereszténynek vallók jóval kevesebb, mint fele ért már csak egyet a vallásuk ide vonatkozó tanításával, a „nemi tisztasággal", (ami leegyszerűsítve azt jelenti, hogy szexuális kapcsolatot csak a házasságra terveznek), és a legtöbbjük egyáltalán nem törődik e tanításokkal. Sőt e módszerrel a vallást (kereszténységet) is sokkal sikeresebben gyengítették és pusztították, mint a direkt vallásüldözéssel.

Az elvallástalanodáshoz hasonló érv, hogy az isteni tanításra épülő erkölcsi nevelés kiment a divatból. Igen, a vallás, a transzcendens hit és az erkölcs magánüggyé deklarálásával feltétlenül gyengül azok tanító, önmérséklő és irányt mutató szerepe. Azzal az érveléssel, hogy „amit a jog megenged az megtehető", hogy „azon belül ki mit csinál, az magánügy", erősen lehet rombolni az addig tanított erkölcsi rend erejét. Ez nyilván hozzásegített a szabados párkapcsolatok terjedéséhez, azaz a fogyasztói szemlélet párkapcsolatokra vonatkozó alkalmazásaira is. A hűség kiment a divatból, hiszen a fogyasztói szemléletben az emberek megszokták, hogy mindig az igényeiknek éppen legjobban megfelelő árut válasszák és fogyasszák. A rövidtávú érdekek elébe kerültek a hosszú távúaknak. Az egyén szabadságának hangsúlyozásával a közérdek, de akár a másik érdeke is háttérbe szorult. Az emberben meglevő vele született önzés – az erkölcsi nevelés és az önmérséklés híján – az egyén érdekét a közérdek elé helyezte. Ezért is terjesztették e nézeteket a „szexuális forradalom" zászlóvivői. Természetesen ezek mind hozzájárultak a családi élet válságának kialakulásához. És majd a megoldás keresésekor nyilván mindezen tényezőre figyelemmel kell lenni, hiszen ezek mind segítették a „szexuális forradalom" sikerét, azaz a házasság lebontását és a család széthullását.

Lehet-e más a családi élet válságának legalapvetőbb oka, mint a szabad szerelem általánossá válása? E cikk írója szerint nem, azonban az itt tárgyalt okok és még néhány egyéb tényező szintén oknak tekintendő. Szomorú, hogy ezen alapvető összefüggések ma még csak kevesek számára világosak.

A következő jelentős okokat ismerhetjük fel: (i) a szabad szerelem általánossá válása, (ez a legalapvetőbb ok), (ii) a vallás szerepének szigorúan magánüggyé deklarálása, ami Európában és Amerikában elősegítette a kereszténység vagy a zsidó-kereszténység elsorvasztását, (iii) az individualizáció (önzés, hedonizmus) elterjedése, (iv) az erkölcs relativizálódása, (v) a fogyasztói mentalitás elterjesztése és különösen kiterjesztése a párkapcsolatokra, (vi) a

szabados nemi viselkedés társadalmi elfogadása, (vii) a szabad szerelem veszélyeinek csökkenése (fogamzásgátló tabletták és egyéb fogamzásgátlók terjesztése, az abortusz legalizálása), (viii) a házasság leértékelődése, (ix) a tartós párkapcsolatra szinte képtelenné vált fiatalok nagy számának kialakulása, ami a „szexuális forradalom" késői hatásaként jelentkezik.

Donald Feder, a Családok Világkongresszusának igazgatója, – mint fent láttuk – 2012-ben a demográfiai tél hat kulturális gyökéről beszélt, majd 2014-ben már csak egy okot ad meg: „A demográfiai tél a „szexuális forradalom" közvetlen eredménye." (Feder, 2014) Ezek szerint a demográfiai válság alapvető okát Donald Feder ugyanannak látja, mint e cikk szerzője. A fent megfogalmazott kilenc ok mindegyike közvetlenül kapcsolódik a „szexuális forradalomhoz".

Ha megnézzük az okokat, akkor igazat adhatunk az NCSSZI felmérésének és következtetésének, miszerint a család körüli válságnak és a demográfiai válságnak antropológiai okai vannak. A fejlett európai és amerikai kultúra a zsidó-keresztény hagyománnyal összhangban eredetileg eljutott oda, hogy minden ember méltósága egyenlő, és hogy az emberi kapcsolatokat a szeretetre kell alapozni. Különösen igaz ez a párkapcsolatra. Az ember életét úgy kell szervezni, hogy jó családban élhessen. Ehhez pedig messzemenően a legjobb út, a kivételektől eltekintve az egyetlen etikus út, ha a gyermeket kiskorától otthon is, az iskolában is, a világban is, és ha vallásos, akkor a templomban is, arra nevelik, hogy ha majd felnő, akkor keressen magának egy hozzá illő másik nemű fiatalt. Aztán, ha már úgy érzik, hogy egymásnak valók, akkor az esküvő után költözzenek össze. Az esküvő után testileg is megismerik egymást. Ezt követően arra törekedjenek életük végéig, hogy az esküvővel megalapított családjukért éljenek. Rövidebben: az ember megszületik, megházasodik, majd meghal. Közben életét mindig egyetlen nemi partnerűnek tervezi. Minden felmérés azt bizonyítja, hogy ez messzemenően a legegészségesebb antropológiai modell, az egyetlen tanítandó életút. Nincs más megoldás, mint visszaállítani a régit, az emberit, hiszen ez a legjobb mind az egyénnek, mind közösségeinek. Az az életminta, amely nem egyetlen nemi partnert tervez, az jó eséllyel olyan életutat realizál, amely fájdalmas lesz, különösen a nők és a gyermekek számára.

E tanulmány írója kétségtelennek tartja, hogy általánossá vált szabad szerelem és stabil családok nagy aránya együtt nem képzelhető el. Következésképpen a demográfiai válságból kikerülni bizonyosan nem lehet, amíg a szabad szerelem általánosan el van terjedve.

A válság megoldásához önmagában a házasság nem elegendő; amire szükség van, az az egy partnerre tervezett és csak a házasságban realizálódó szexuális kapcsolatra épülő életvitel modell, amibe a házasságig tartó szexuális absztinencia vagy más szóval, ahogy a vallásosak szoktak fogalmazni a „tisztaság" (chastity) értendő bele. Ahová a „szexuális forradalom" még nem tört be, de fejlett a civilizáció, ott a házasságon kívüli nemi életet a társadalom súlyosan elítélte és elítéli, ezért a házasságon kívüli nemi kapcsolat ritka, nincs válságban a családi élet, és demográfiai válság sincs.

A családi élet válsága és a demográfiai válság alapvető oka tehát a házasságon kívüli párkapcsolatok (azaz a szabad szerelem) általánossá válása. Természetesen tovább lehet kérdezni, hogy miért terjedt el a szabad szerelem a huszadik század során az euró-atlanti térségben és miért ily nagy mértékben. Ezen kérdésekre a következő részben keressük a választ.

6. Történelmi kitekintés

Itt először két ismert külföldi szerző munkáiból szerkesztettünk egy összefoglalót, mely messzemenően nem törekszik teljességre. E fejezet célja rámutatni arra, hogy a családi élet

válságához és a demográfiai válsághoz vezető folyamatok milyen gazdasági és politikai érdekek mentén formálódtak és formálódnak. A hidegháború befejezése óta e folyamatok valóban globálisak lettek, intézményeik átszövik az ENSZ, az EU és az USA nagy szervezeteit és gyakorlatilag minden országban jelen vannak.

Gabriele Kuby szociológus, ismert német családvédő, „Globális szexuális forradalom" című könyve részletes bemutatást ad a családi élet válsága történeti kialakulásának okairól (Kuby, 2013). E könyv átvételekor mondta XVI. Benedek pápa Gabriele Kubynak: „Köszönöm Istennek, hogy Ön beszél és ír." Ha e könyvet a családdal, a párkapcsolatokkal, a demográfiával foglalkozó szakemberek és politikusok elolvasnák, akkor jó eséllyel szignifikánsan növekedne az ország testi-lelki egészsége, demográfiai esélyeinek javulása és egészségesebbé válna mind gazdasági, mind társadalmi fejlődése. Természetesen számos egyéb forrásból is összegyűjthető a könyvben található információ. Azonban az ilyen jellegű ismeret és tudás nélkül ne várjuk, hogy a család vagy a demográfia ügye érezhetően előrébb haladhat az országban. A könyvben igen sok az irodalmi hivatkozás, így a könyvben leírtak azokban ellenőrizhetők.

A szexuális normák lebontásával kapcsolatban mondja Gabriele Kuby, hogy meglepő folyamat zajlik körülöttünk: az emberi magatartás alapvető, néhány évtizeddel ezelőtt még érvényes normái egyre inkább hatályon kívülre kerülnek. Ami egykor helyesnek számított, azt most rossznak nevezik. Ezek a normák az emberi szaporodásra és a család egyetemes intézményére vonatkoznak. 1948-ban a második világháború borzalmaitól megrendült nemzetek bocsátották ki az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Ebben még így fogalmaznak: „A család a társadalom természetes és alapvető alkotóeleme, és joga van arra, hogy a társadalom és az állam megvédelmezze." A család a férfi és a nő házassága révén jön létre, akik arra kötelezik magukat, hogy életüket egymással megosszák, és készek arra, hogy gyermekeket hozzanak világra és felneveljék őket.

Gabriele Kuby utal J. D. Unwin angol antropológus Szexualitás és kultúra (Unwin, Sex and Culture, 1934) című könyvére, amelyben Unwin nyolcvan civilizálatlan és számos fejlett társadalmat elemzett aszerint, hogy a szexualitás szabályozása hogyan befolyásolta a kultúrát. Az eredmény egyértelmű: „minél erősebbek a szexuális korlátok, annál magasabb a kulturális színvonal, minél csekélyebbek ezek a korlátok, annál alacsonyabb a kulturális színvonal. Nincs kivétel ez alól a szabály alól. Akkor lép egy kultúra a történelem színpadára, ha a nemi ösztönök kielégítésének lehetőségeit erősen szigorítják, és akkor vonulnak le erről a színpadról, ha a féktelen élvhajhászás állati szintre hagyja süllyedni a szexualitást. A világ történetében nincs példa olyan társadalomra, melynek bizonyos időszakban nagy társadalmi energiái voltak, hacsak nem tökéletesen monogám volt". Gabriele Kuby „A nemek forradalma" című könyvében valamivel részletesebben mutatja be Unwin e munkáját (Kuby, 2008). Unwin kutatási eredményei szerint „csak akkor van Isten iránti tisztelet, ha egy társadalomban a nők megőrzik szüzességüket a házasságig. Ahol korlátlan házasság előtti szexuális szabadságot engedélyeznek, nem létezik sem az Isten, sem az ősök iránti tisztelet, hanem kizárólag természetimádat és állatkultusz. A civilizált kultúrák azzal tűnnek ki, hogy a házasság előtti szüzesség mellett az abszolút monogámia mellett is kitartanak (másként fogalmazva nemi tisztaságban élnek). Ha egy társadalom három nemzedéken át teljes házasság előtti szexuális szabadságot engedélyez, akkor a legalsó szintre süllyed. Gabriele Kuby szerint a saját tapasztalatuk megerősíti ezeket az eredményeket. Mi a kultúránk hanyatlási korszakát éljük. Ha az élet kultúráját akarjuk felépíteni, akkor – mutat rá ez a kutatás – a férfi és a nő közötti házasságot kell a szexuális kapcsolat egyedüli színterévé tenni, mert kizárólag ott szolgálhatja a férfi és a nő tartós boldogságát.

Gabriele Kuby a „Globális szexuális forradalom” című könyvében viszonylag részletesen mutatja be, hogy a „szexuális forradalmat” már a francia forradalomtól kezdődően készítették elő. Többen rájöttek, hogy az adott rendszert és a kereszténységet úgy lehet megszüntetni, ha elpusztítják a házasságot és a családot. Ennek eszköze a tömegek, mindenekelőtt a gyerekek korai szexuális életre szoktatása. Karl Marx szerint a házasság az első osztályellentét, amelyben a férfi elnyomja a nőt, ezért a monogám házasságot meg kell szüntetni. Mint vallja, a kommunizmus eltörli az örök igazságokat, eltörli a vallást és az erkölcsöt. Kijelenti, hogy céljai minden addigi társadalmi rend erőszakos megdöntésével érhetők csak el. A 20. század valamennyi „szexuális forradalma” a marxizmusban találja meg szellemi gyökereit. Wilheim Reich német „szexuálforradalmár” felismerte: „Minden tekintélyelven alapuló társadalmi rend strukturális és ideológiai reprodukciójának helye a hagyományos család. Nem Isten létét vagy nemlétét vitatjuk, egyszerűen megszüntetjük a szexuális elfojtást, és eloldjuk a szülőkhöz való gyermeki kötődést. A többi bomlasztó célt a mozgásba hozott erők dinamikája magától elintézi. Mi nyugszik a tekintélyelven? Az Istenhez, az egyházhoz, a hagyományhoz, az államhoz, a szülőkhöz, különösen az apához, a tanítóhoz fűződő viszony. Reich napnál világosabban látta: a szabad szexualitásra nevelés az az eszköz, mely ezeket a kapcsolatokat és rajtuk keresztül az egész társadalmi rendet felbomlasztja.” A szabad szexualitással a gyerekeket és a serdülőket ki akarta szabadítani a család kötelékéből. Reich rájött, hogy a kultúra teljes átitatása szexualitással az egyház és a klasszikus állam megsemmisítését jelentené, és éppen ez volt a célja. A számos igen fontos szereplő közül még megemlítjük Magnus Hirschfeldet, aki a szexuális tudományok úttörőjeként dolgozta ki azt az elméletet, hogy a nemek kétpólusú rendjét a radikális individualizálás érdekében meg kell szüntetni. Sigmund Freud mélylélektani elmélete hatalmas lökést adott a társadalom szexualizálásához. Szerinte a vallás, az erkölcs és a szülői tekintély a „felettes én”-ben horgonyoznak, és elfojtják a személyiséget, különösen annak szexuális vágyait. Pszichoanalízissel tehát meg kell fosztani hatalmától a „felettes én”-t, és az „emancipált én” segítségével az „ösztön én” szükségleteit bűntudat nélkül ki kell elégíteni. (Freud meghamisította esetleírásait és kokainfüggő lett.) Freud elméleteinek nagy része volt abban, hogy a 20. században a keresztény alapértékek szétestek, és a kultúra megtelt explicit szexualitással.

Két másik mű, amire itt még utalunk, az Marguerite A. Peeters: „A nyugat kulturális forradalmának globalizációja” (Peeters, 2015a) és Marguerite A. Peeters: „A nemek forradalma” (Peeters, 2015b). Ezeknek szelleme és mondanivalója teljesen összecseng Gabriele Kuby könyvével. További részleteket ismerhetünk meg a huszadik századi feminista, „szexuális és kulturális forradalmakról”, melyek a társadalom minden területére hatnak. E könyvek kézikönyv jellegűek, ezért ellentétben Gabriele Kuby „Globális szexuális forradalom” című könyvével, kevés hivatkozást tartalmaznak. A feldolgozott anyag azonban nagyon sok forrásból, valamint igen szerteágazó személyes kapcsolatokból származik. A szerző fő forrását azok az interjúk jelentik, melyeket az ENSZ vezető szakértőivel és képviselőivel készített az ENSZ legfontosabb nemzetközi szakkonferenciáin az 1994-es Kairói Konferencia óta. 1995 óta Marguerite A. Peeters több, mint 290 elemzői beszámolót, több mint 3000 oldalon publikált. Nagy szükség lenne arra, hogy e kézikönyvekben elemzett fejleményeket minél többen ismerjék, kiváltképpen az oktatási, az egészségügyi és a politikai rendszer vezetői és döntéshozói. Valójában e „forradalmak” és a hozzájuk kapcsolódó „új etika” antropológiai kihívásait továbbra is mély tudatlanság övezi. A tudatlanság általános közömbösséghez vezet, melynek az emberiség jövőjére nézve komoly következményei lesznek.

A társadalom megtévesztését e „forradalmak" professzionálisan végezték és végzik. A humán és társadalomtudományok, különösen a pszichológia és a szociológia fejlődése olyan eszközöket adott a változás aktivistáinak kezébe, amelyekkel soha nem látott mértékben tudják átalakítani a tömegek gondolkodásmódját. A társadalom megtévesztése fejlett technikává vált, mely a propagandát, a manipulációt, sőt az agymosást is a társadalom átalakításának eszközéül használja.

Térjünk vissza Donald Federhez. Miután megállapítja, hogy a demográfiai válság a „szexuális forradalom" közvetlen eredménye, kitér néhány fontos összefüggésre is. (Feder, 2014) Ezekből néhányat itt megemlítünk:

A „szexuális forradalom" alaptételei a következőképpen összegezhetők: (i) a szexuális kapcsolat a létezés legfontosabb vonása, (ii) ha a szexuális kapcsolat megegyezésen alapszik, akkor az mindig jó, (iii) a szexuális kapcsolat elsődleges célja az élvezet, nem a fogamzás és nem a szeretet fizikai kifejezése, (iv) az élet elsődleges célja az élvezet, (v) a tiltás neurózishoz vezet, és le kell győzni, (vi) a szexuális kapcsolatnak nincs köze az erkölcshöz, (vii) a szexuális kapcsolat nemcsak bűnmentes, hanem következménymentes is, hiszen van fogamzásgátlás és abortusz, és így a házasság mellőzhető.

A „szexuális forradalomnak" a termékenységre kifejtett hatása nem becsülhető túl. Évente 42 millió abortuszt végeznek, ami több, mint kétszerese a II. világháború katonai áldozatainak. A házasságtól való eltávolodás a termékenységet jobban csökkenti, mint a fogamzásgátlók. A „szexuális forradalom" a „kulturális marxizmus" következménye. A demográfiai télből nem juthatunk ki, amíg a „szexuális forradalmat" nem sikerül legyőzni! A „szexuális forradalom" azzal, hogy a házasság, a hűség, a fogamzás és a felelősség helyébe az abortuszt, a fogamzásgátlást, a nemi betegségeket, a pornográfiát és a promiszkuitást ülteti, elpártol az élettől.

Összegezve: a következő pontokban Donald Feder hasonlóan gondolkodik, mint e cikk szerzője:

(i) A családi élet válsága és a demográfiai válság legalapvetőbb oka a „szexuális forradalom" (Donald Feder), vagyis a szabad szerelem általánossá válása (e cikk szerzője).
(ii) Mindez nem spontán történt, hanem a „szexuális forradalom" következménye. A „szexuális forradalom" alapjaiban a felülről szerveződő kulturális marxizmus terméke.
(iii) Amíg a szabad szerelem általánosan el van terjedve, addig sem a családi élet válságából, sem a demográfiai válságból nem kerülhetünk ki!

E rövid történelmi kitekintés igyekezett rámutatni, hogy a családi élet válságának és a demográfiai válságnak az alapvető oka a házasságon kívüli párkapcsolatok, azaz a szabad szerelem, általánossá válása. Ezt nemzetközi majd globális gazdasági és politikai érdekeltségek az úgynevezett „szexuális forradalom" (helyesebben szexuális terrorizmus) szervezésével és serkentésével valósították és valósítják meg, a házasság, a család, a kereszténység és a nemzetállam ellen, kezdetben főként a kulturális marxizmus ideológiai alapján állva, intenzívebben a huszadik század második harmadától. Sokan azt mondják, hogy a szabad szerelem elterjesztése csak egy ok a sok közül. E cikk szerzője valamilyen szinten egyetért ezzel, azonban igazat ad Lukács Györgynek, Wilheim Reichnek, és a frankfurti iskola számos más tagjának, valamint Gabriele Kubynak, hogy a szabados szexualitás elterjesztése automatikusan előidézi mindazon jelenségek elterjedését is, amelyeket sokan az egyéb okok közé sorolnak, például az önzést, az elvallástalanodást, az erkölcs relativizálódását, az értékvesztést, a fogyasztói szemléletet. A „szexuális forradalom" aktivistái ezeket is

terjesztették, és ezek mind egymást is erősítették. A szabad szerelem elterjesztése nélkül azonban ezek nem igazán hódítottak volna teret és különösen, nem lenne válságban a családi élet és így a demográfiai válság sem alakult volna ki. Lukács György például a Tanácsköztársaság alatt megjelent oktatási programjában támadta a családot, a fiatalokat a szabad szerelemre, a monogámia elutasítására, a vallás elnyomására és a szülői tekintéllyel való szembenállásra tanította. A Tanácsköztársaság bukásával programját törölték, de az elgondolás később elterjedt az egész euró-atlanti térségben. (O'Sullivan 2017).

7. Következmények és lehetőségek

Gariele Kubyt idézve: „azok a szülők, akik gyermekeikből felelős, kötődésre képes embereket szeretnének nevelni, hogy boldogan élhessenek, és egyszer majd apává és anyává akarjanak válni, olyan szexualizált környezetben találják magukat, melytől nem képesek megvédeni gyermekeiket." (Kuby, 2013.) Ez nagyon súlyos, tulajdonképpen törvényellenes gyakorlathoz vezet, ezért ezzel a jogászoknak is foglalkozniuk kellene. Ugyanis a magyar törvények szerint az államnak kötelessége a gyermek számára olyan világnézetű nevelést biztosítani, amilyet a szülő szeretne, ez viszont igen gyakran nem valósul meg. Az új Alaptörvényben a XVI. cikk szól erről:

(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

(2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermekeknek adandó nevelést.

A házasság, család, nemiség tématerületét illetően ezek nem valósulnak meg, különösen igaz ez a vallásos szülőkre és az egyházi iskolákba járó gyermekek szüleire. Ugyanis az a szülő, aki egyházi iskolába adja gyermekét, joggal várja el, hogy a gyermek olyan nevelést kapjon a nemiség megélésére, a párkapcsolatokra, a házasságra és a családra vonatkozóan, amilyet az adott egyház tanít. Az iskola azonban ezt nem tudja biztosítani, mert a média, általánosabban a családon és az iskolán kívüli társadalmi környezet olyan, hogy a gyermek igen jó eséllyel mást fog választani, mint amit a szülő és az iskola sugall, vagy amit a szülő szeretne, és az iskolának sugallania kellene. Így azután a párkapcsolatok, a házasság és a család témájában jelentős nézetkülönbség alakul ki gyermek és szülő között, valamint gyermek és a vallása tanítása között. Ez gyengíti a szülő–gyermek kapcsolatot és a gyermek valláshoz, egyházhoz kötődését is. Így jött létre az az abszurd helyzet, hogy a magyar lakosság háromnegyede kereszténynek mondja magát, de a fiataloknak már csak 3-4%-a ért egyet vallásuk vonatkozó tanításaival. A magát katolikusnak nevező Ausztriában a helyzet még rosszabb, így ez nem magyar sajátosság. Sőt a „keresztény Európából" így lett „nem keresztény" vagy nem igazán keresztény Európa, és hasonlóképpen a keresztény USA-ból nem igazán keresztény USA. Ez persze szinte mindazon országokra igaz, ahol tarolt a „szexuális forradalom" szellemisége.

Nemrég mondta valaki az egyik magyar TV-csatornán, hogy Németországban „a Frankfurti Iskola erkölcsromboló szellemi diktatúrájával elérték, hogy a nők ne szüljenek. A megfogalmazás tömör, kifejező és a végeredményt jól leírja, (bár a filozófia valóságformáló hatalmát valószínűleg eltúlozza). A 21. század Európájában az természetes, hogy a nők és a férfiak egyenjogúak, az is egyértelmű, hogy a nők is ugyanúgy tanulhassanak és dolgozhassanak, mint a férfiak, az is nyilvánvaló, hogy általánosságban a kétkeresős család biztosabb lábakon áll, mint az egykeresős. Azonban ezeknek semmi közük azon manipulatív téveszmékhez, hogy a nőket fel kell szabadítani a házasság igájából, vagy ahhoz, hogy a nőket

(és a férfiakat is) a szabad szerelem teszi szabaddá. Ez körülbelül úgy igaz, mint ahogy az alkohol vagy a dohányzás vagy a drogok szabaddá tesznek.

Amíg a magyar közvélemény és a szakemberek többsége általában nem látja károsnak a házasságon kívüli nemi kapcsolatokat, addig ne várjunk érdemi javulást a családi élet válsága vagy a demográfiai mutatók terén! Ott tartunk, hogy a házasság előtti nemi kapcsolatok természetességét, egyházi körökön kívül szinte senki sem meri megkérdőjelezni, például azért, mert félti az állását, vagy szégyelli a saját múltját. E cikk szerzője részt vett egy családkonferencia szervezésében, ahol meghívtak egy ismert szexológust. Megtudtuk tőle, hogy ő úgy gondolja, hogy a nemi kapcsolatnak csak a házasságban van helye, viszont többször kérte, hogy senki ne rögzítse, amit mond, és ne tegyük általánosan hozzáférhetővé, amit előadott. Mindenesetre ott tartunk, hogy azok közül, akik nem hívei a szabad szerelemnek, a témakörről nyíltan beszélni nagyon kevesen mernek. Ez a 21. századi Magyarország. Ráadásul hazánk ebből a szempontból még mindig szerencsésebb Nyugat-Európánál.

Az Alaptörvényünk szerint: „Együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet." Tehát nem volna szabad hagyni, hogy a családot széttépjék. Ha pedig összetartozásunk legfontosabb értékei a hűség, a hit és a szeretet, akkor a családnak is ezen értékek alapján kellene biztonságot kapnia. Az elmúlt évtizedekben, hagytuk, hogy családellenes, önző és kegyetlen tényezők lépjenek a hűség, a hit és a szeretet helyébe. Fogalmazhatunk úgy is, hogy alapjában véve ezért van család körüli válság, és ezért nincs elég gyermek.

8. A kérdéskör filozófiai megközelítése

Fent a családi élet válsága és a demográfiai válság alapvető okának keresésekor láttuk, hogy lényegében, azaz a hatásai alapján, kétféle párkapcsolatot érdemes megkülönböztetni: (i) a házasságot, és (ii) a nem házasságon alapuló párkapcsolatokat (bejegyzett élettársi kapcsolat, együttélés, látogató kapcsolatok legkülönbözőbb formái, alkalmi kapcsolatok). A család körüli negatív tüneteket és végül a családi élet válságát, csődjét, elsősorban a házasságon kívüli párkapcsolatok tömeges elterjedése, majd általánossá válása hozta magával. A demográfiai válság a családi élet válságának csak egyik tünete.

Miért más a házasság, mint a többi kapcsolat? Mert egyedi és végleges elköteleződésen alapszik. Azaz a házasságkötéstől ketten egy végleges egységet alkotnak. Házasságkötés után nincsenek feltételek. Nem azért szereti a házastársát, mert ilyen vagy olyan, hanem mert ő a házastársa. Úgy tűnik, az emberi léleknek és az emberi testnek ez jó. Ugyanis a felmérések egyértelműen bizonyítják, hogy a házasok egészségesebbek lélekben is és testben is, tovább élnek, produktívabbak és elégedettebbek az élettel, mint a nem házasok. Még a mai világban is, ahol „mindent elkövetnek", hogy a fiatalok később ne legyenek alkalmasak jó házastársnak. Ebből az is következik, hogy a házasság a természetes létformája a felnőtt embernek, hiszen, ha ettől eltér, akkor megbetegszik testben és lélekben is, még a környezete is, mivel a gyermekeinek is egyértelműen jobb, ha házasságot alkotó közösségbe születnek és közösségben élnek. (Megjegyzendő, hogy a papok, szerzetesek, apácák egészsége is jobb, mint az átlag. Érdekes, hogy mindezen életformák végleges és szeretet alapú elkötelezettségen alapulnak, csakúgy, mint a házasság.) Úgy tűnik, a felnőtt ember akkor érzi magát „otthon" ebben a világban, ha a szeretet alapján és véglegesen elköteleződik. Az is kiderült a felmérésekből, hogy a gyermeknek akkor jó, ha egy biztos „otthonba" születik bele, amelyet szintén a szeretet tere ölel körül, és ő ott nő fel.

Mint láttuk a házasság végérvényes és szeretet alapú elköteleződést jelent, ahol a szeretet szenvedély és döntés, arra vonatkozóan, hogy felkutassa és betöltse a másik valódi szükségleteit (Nitsche, 2001). A szeretet egyben az ember legmagasabb rendű képessége. Sőt, az emberi élet célja, hogy e képességét gyakorolja, azaz szeressen. A szeretet épp azért az emberi élet célja, mert az a legmagasabb rendű képesség az általunk felfogható világban. Ez a képesség nyilván a természet legnagyszerűbb adománya. A szereteten alapuló párkapcsolatnak nem lehet vége, hiszen a szeretet időben nem jár le. A szeretet révén az ember nem uralkodni akar a másikon, hanem annak javát keresi. Természetesen ez akkor tökéletes, ha kölcsönös. Azonban a szeretet az emberi elme és az emberi lélek számára szép. Így, ha kitartóan művelik, akkor az a másikra is és a környezetre is átragad. Mindez nem azért működik, mert az adott személynek közvetlenül hasznos, hanem mert végérvényesen a „mi"-ben gondolkodik és tervez, nem pedig az „én"-ben. Úgy tűnik, az embernek nagyon megéri így tervezni az életét. Ez minőségileg jobb és emberibb életet biztosít számára, mint a több partnerre tervezett életmód bármely verziója. A házasságban az egyedüli és a végérvényes szeretetkapcsolat révén új egység születik. Stephen L. Nock megállapítása szerint a papír nélkül együtt élők életvitele jobban hasonlít az egyedülállókéhoz, mint a házasságban élőkéhez (Nock, 1995).

A felmérések szerint az utódoknak egyértelműen az a legjobb, mondhatjuk, az a természetes, ha végérvényes és szeretetteljes elköteleződésbe születnek. A harmonikus, szeretetteli szülői egység és teljesség elemi biztonságot jelent számukra. E nélkül ők szignifikánsan sérülnek. Erre is rendkívül sok felmérés adott egyértelmű választ. Mondhatjuk, hogy a gyermeknek természet adta joga házasságba születni. Sajnos e jogukra a mai fogyasztói társadalom nem figyel oda. Ez azt is jelenti, hogy e társadalom meglehetősen gyermekellenes! Ne is csodálkozzunk, hogy nem születik elég gyermek! Ha szülei nem igazán szeretik egymást, azzal a gyermek elemi és jogos szükségletétől fosztódik meg. Sokkal fontosabb ez számára, mint a nagyobb lakás, vagy hogy szüleinek legyen autója.

A szexualitás életünk egyik alaptulajdonsága és közvetlenül kapcsolódik a párkapcsolat, a házasság, a család, a gyermek és a demográfia témaköréhez. Ezért ha válság vagy csőd van a család, a házasság és a demográfiai mutatók körül, akkor ez azt jelenti, hogy baj van a párkapcsolatok körül (és nem a szociálpolitikai támogatások körül).

Oda jutottunk, hogy a párkapcsolatokat tekintve kétféle életutat érdemes kategorizálni: az egypartneres életutat (egyetlen partnerre tervezett életutat) és a többpartneres életutat (több partnerre tervezett életutat). Manapság igen elterjedt e két életút keveréke, azaz házasságig többpartneres, azután egypartneres (hűséges és monogám). Érdemes észrevennünk, hogy az eddigi definíciónk alapján ez többpartneres életút! E keverékre tervezett és a teljesen egypartneres életútra tervezett életutak között természetesen lényegi különbség van!

A felmérések egyértelműen azt mutatják, hogy a házasságig többpartneres, majd a házasságban hűséges kapcsolat nehezen működik. Ez teljesen természetes, hiszen a házasság előtti többpartneres életmód átalakítja a feleket. Nagy itt a tét. A huszadik század „szexuális forradalmainak" ára: több mint egymilliárd szétszakított párkapcsolat, több mint egymilliárd széthullott család, két milliárd abortusz, több százmillió pszichés beteg, ki tudja hány millió öngyilkosság, kiégett élet, magány, testi és lelki betegség, a demográfiai válság miatt esetleg kipusztuló nemzetek sokasága.

A házasság előtti szexuális kapcsolat a házas életmódra való hibás felkészülést jelenti, mivel a jövendő házastárs kizáródik abból, hogy a szexualitás terén egyetlen legyen. A házastársi hűtlenség a kapcsolat egyedüliségét sérti. A házasság előtti mással történő szexuális kapcsolat nem csak az egyedüliséget, hanem még az elsőbbséget is sérti, ami szintén fontos, hiszen az

első szexuális kapcsolat komoly kötődés kialakulásával és komoly lelki átalakulással jár, különösen nőknél. Így mondhatjuk, hogy a házasság előtti nemi kapcsolat szintén hűtlenségnek számít a jövendő házastárs ellen, ha az egy harmadik személy.

Környezetünkben gyakran tapasztalhatjuk, hogy 25-40 éves lányok 3-5, vagy akár 7-10 éve együtt élnek párjukkal és várják, hogy a párjuk köteleződjön el. A nő és a férfi biológiai órája különböző. Egy harmincöt éves férfi sokkal könnyebben talál feleséget, mint egy harmincöt éves nő férjet. A férfinek ez az állapot látszólag jó és kényelmes. A sztori vége gyakran az, hogy egy idő után a lány tovább nem hajlandó várni, és szakítanak. A lány azután megint talál valakit, akivel jól érzi magát, de aki elköteleződni nem akar, végül azután jó eséllyel már nem talál férjet, és egyedül marad, a férfi meg elvesz egy húsz vagy huszonéves lányt. A történet meglehetősen gyakori, mélységesen szomorú, és a férfi részéről döbbenetesen önző és embertelen. A szabad szerelem nagyon önzővé teszi a férfit, és nyilvánvalóan valahogy megváltoztatja a nőt is. Természetes, hogy a nemek viszonyát alapjaiban megrontja. Magától értetődő, hogy későbbre tolódott a házasság időtartama, hogy kevesebb házasság lett, hogy nem születik elég gyermek, hogy a gyermekek jó része házasságon kívül születik, hogy elszaporodott a „szingli" életmód, hogy igen sok a pszichés betegség, és hogy szignifikánsan megnövekedett a káros individualizáció megannyi tünete.

Európa hagyta, hogy a házasságot lejárassák és kidobják a szemétbe. A házasság előtti együttéléssel járatták le a házasságot, ugyanis azzal egyenértékűnek tüntették fel, sőt jobbnak, és ezt Európa lakossága sajnos elfogadta. A házasság elvetésével kultúránk egyik leglényegesebb elemét dobtuk ki! Ki tudja, hogy vissza lehet-e még szerezni!

9. A válság alapvető oka az egyes tudományágak és a zsidó-keresztény szemlélet fényében

Nézzük, hogyan közelíthető meg a családi élet válságának és a demográfiai válságnak az alapvető oka a különböző szaktudományok és a zsidó-keresztény szemlélet felől. Ezen fejezet arra igyekszik rávilágítani, hogy számos szaktudomány milyen érvekkel mutat rá, hogy a családi élet válságának és a demográfiai válságnak az alapvető oka a házasságon kívüli párkapcsolatok, azaz a szabad szerelem általánossá válásában keresendő:

(i) Szociológiai megközelítés:

A felmérések eredményeiből egyértelműen következik, hogy a családi élet válsága igen erős párkapcsolati változásokat követően jelentkezett, s ezt követte a demográfiai válság. A párkapcsolatokban a házasság értékelődött le, tolódott későbbre, és helyébe számos ideiglenes párkapcsolati forma lépett. Természetes, hogy ezt megsínyli a házasság, és megérzi a család, hiszen épp az állandó és végleges „otthon" helyébe léptek az ideiglenes kapcsolatok. Ezzel természetesen együtt jár az önzés és a depresszió terjedése, hiszen nincs állandó kapcsolat, a promiszkuis előélet elveszi az odaadó szeretet képességét, nincs feltétlen bizalom, így mindenkinek óvatosnak kell lennie. Kevesebb lesz a gyermek, mert nincs egyedüli és biztos fészek. Főként az anya és a gyermek van kiszolgáltatva.

(ii) Történelmi megközelítés:

A fejlett társadalmak történelme során a huszadik századig soha nem fordult elő, hogy a házasság helyett tömegesen együtt éljen párkapcsolatban a két nem. A házasság előtti vagy a házasságon kívüli párkapcsolatot bűnnek tekintették, és el kell ismerni, hogy az ezt sújtó társadalmi ítélet néha túl erős volt. A huszadik században nagyot billent a mérleg az ellenkező irányba. A felülről szerveződő „szexuális forradalom", helyesebben szexuális

terrorizmus, lehetővé tette, hogy az emberek a házasság helyett a legkülönbözőbb együttélési formákat válasszák, mert az „szabaddá tesz", mert az „modern", mert az „egészséges", az „haladó", a házasság viszont „rabszolgaság a nő számára". Jelentős anyagi lehetőségek birtokában szinte az egész médiát és a szakemberek jó részét maguk mellé tudták állítani a „szexuális forradalom" hívei. Így végül a társadalom nagy része elfogadta az új elveket és a modernnek kikiáltott életformákat. Az természetes, hogy ez magával hozta a családi élet válságát. Ahol pedig megszűnt a stabil család, ott mindig eltűnt a fejlett kultúra is. Unwin kutatásai szerint kivétel nélkül minden civilizált társadalom a felemelkedésekor a házasság előtti szüzesség mellett megkövetelte az abszolút monogámiát is, azaz a házassági hűséget mind a férfi, mind a nő részéről. A szexuális szokások lazulása kivétel nélkül a társadalom hanyatlásához vezetett. (Unwin, 1934).

(iii) Antropológiai megközelítés:

Minden ember méltósága abszolút és egyenlő. Az ember kétnemű. (Itt ne foglalkozzunk a szexuális orientáció kérdésével, mert az arányaiban nem akkora, hogy társadalmi válságot okozhatna.) A szeretet az általunk felfogható világ legmagasabb rendű képessége, és az ember képes rá. Az ember arra van hivatva, hogy másik nemű párjával párkapcsolatban „örök" szeretetben éljen. A szeretet időben nem jár le, tehát a párkapcsolatnak jobb esetben csak a halál vethet véget. A párkapcsolat során az ember, különösen a nő megváltozik, és így egy másik párkapcsolatban a párkapcsolat egyedisége komoly csorbát szenved. Emiatt a házasság előtti vagy helyetti szexuális kapcsolatban a házasság egyedisége lejáratódik. Ha nincs meg az egyediség és a véglegesség, akkor a bizonytalanság jó eséllyel kikezdi a kapcsolatot, és a gyermeknek sem lesz meg a biztos fészek. E két ok bármelyike miatt érdemes házasodni, addig pedig szexuális absztinenciában illik élni. Az ember akkor lehet csak boldog, ha kapcsolatait a szeretet vezérli, különösen igaz ez a számára legfontosabb kapcsolatára, a párkapcsolatára.

(iv) Filozófiai megközelítés:

Az emberi élet értelme a szeretet, mert ez az általa felfogható és egyben megvalósítható legmagasabb rendű képesség. Egy személyt szeretni annyi, mint felkutatni és betölteni a másik valódi szükségleteit (Nitsche, 2001). Párrá kiegészülve kölcsönös szeretetben élni az élet legelemibb, legértelmesebb és leggyümölcsözőbb módja, hiszen e kapcsolat teremti meg a lehető legegészségesebb feltételeket: a családot, az otthont, ahol az utód a lehető legjobban érzi magát, és a lehető legegészségesebben fejlődik. A szexuális kapcsolat nem játék; egyedül házasságban van helye, mert mind a korábbi mind a párhuzamosan létező másik kapcsolat zavart okoz, és gyermek születhet belőle, akinek jogos igénye a harmonikus tartós kapcsolat a szülei között és őfelé.

(v) Etikai megközelítés:

Felelősek vagyunk a közvetlen környezetünkben élő emberekért, leginkább azokért, akik hozzánk tartoznak. Nem kockáztathatjuk választottunk jövőbeni családi boldogságát saját élvezetünk kedvéért. Az ember feladata, hogy a másikat segítse, építse, nem pedig, hogy kihasználja, és élvezete tárgyává fokozza le. Ha valaki tisztelni és szeretni akarja majdani választottját, és etikusan akar élni, akkor csak olyat tehet, amit az ő jövendő házastársa részéről sem bánna. Ezek alapján a házasság előtti szexuális kapcsolat az etika legfőbb elvével (az etika aranyszabálya) is ellenkezik. Ha a kilengés általánossá válik, akkor érthetően összeomlik a házasság és a család intézménye, ami magával vonja az önzést, a

kiábrándultságot és a céltalanságot, valamint a gyermektelenséget, hiszen nem lesz a gyermek számára biztos, tartós, szeretetteli fészek.

(vi) Pszichológiai megközelítés:

● A házasság előtti nemi élet elveszi a házasság újdonságát, és ekkor a férfi nem vágyik teljes elköteleződésre. ● Ha gond támadna, vagy feltűnne egy „jobb" partner, akkor teljes elköteleződés híján könnyebben válthatnak. ● Ha több partnerre tervezünk, minek gyermek, az csak nyűg, hiszen pénzét, idejét és energiáját veszi el az embernek, és csak nehezen lehet a szebb vagy jobb esetleges újabb partnerhez kapcsolódni. ● A házasság előtti nemi élet csökkenti a vágyat a másik valódi megismerése iránt. ● A házasság előtti nemi élet mindkét félben kialakít egy kötődést, és amennyiben nem lesz belőle házasság, ez zavarni fogja mindkettőjük jövőbeni új kapcsolatait.

(vii) Keresztény vagy zsidó-keresztény megközelítés:

A bűn valakinek szenvedést okoz. A kis bűn kis szenvedést von maga után, a nagy bűn nagy szenvedést hoz. E tanítások szerint két igen súlyos bűn terjedt el az egész társadalomban széleskörűen: a házasságon kívüli nemi kapcsolat és a művi abortusz. A házasságon kívüli nemi kapcsolat ma általánossá vált. A szabad szerelem emléke nagyon besötétíti a későbbi esetleges házasságot is. Ha nincs biztos fészek, akkor oda gyermek sem való. Az abortusz is szignifikánsan hozzájárul a demográfiai válsághoz. Az ismert mai körülmények között e válságok hiánya lenne furcsa. (Hazánkban 2011-ben a fogamzások 30%-a abortusszal végződött, és az abortuszok 70%-a házasságon kívülieket érintett.)

10. Megoldási irányok

A családellenesség már régóta jelen van a társadalomban, és ez a tendencia a huszadik században a felülről szerveződő „szexuális forradalommá" fajult.

Miért áll a gender-mainstreaming mellé igen sok baloldalinak vagy liberálisnak nevezett párt csaknem egy időben, Norvégiától Portugáliáig és az USA-tól Magyarországig? Sőt mellé állt az ENSZ vezetésének jó része is és az Európai Unió vezetésének nagy része is. Nyilván ezek nem alulról szerveződnek. A családellenes erő – egy hangos kisebbség – most már egyértelműen globálisan jelenik meg, és az általa definiált emberi jogok talaján halad arra, amerre úgy érzi haladnia érdemes. A „szexuális forradalom" globalizációjáról beszélhetünk. Megjegyzésre érdemes, hogy genderelmélet alatt sok mindent értenek, képviselőik egy része küzd a női egyenjogúságért és az emberek egyenlő méltóságáért. Ez természetesen pozitív és mindenkitől elvárható beállítottság. Hasonlóan a feminizmus számos képviselője tényleg a nők egyenlő jogaiért küzdött. Gond akkor van, amikor szép és nemes eszményeket valójában mások leigázására alkalmaznak. Ezt ismerjük a marxista szocializmus képmutatásaiból, vagy a „szexuális forradalom" hazugságaiból.

A válság kifejlődésének ismerete fontos ahhoz, hogy megértsük a válság okait. Akkor lehetünk képesek eredményesen fellépni valami ellen, ha ismerjük, hogy miért és hogyan alakult ki, és miért áll fenn. Nagyon valószínű, hogy e válságok csak úgy szoríthatók vissza, ha e válságok valódi okait próbáljuk megszüntetni.

Mint az eddigiekben már láttuk, ha a szabad szerelem általánossá válik, sok család stabilitása megromlik, és kevesebb család jön létre. Az is kétségtelennek látszik, hogy a családi élet válságából és a demográfiai válságból kikerülni és a családi életet és a demográfiai mutatókat újra stabil pályára állítani bizonyosan nem lehet, amíg a szabad szerelem virul. A

párkapcsolatok területén, valójában a társadalom igen nagy része tévedésben van, mert mint a hazai felmérésekből is láttuk, az emberek legnagyobb része azt hiszi, hogy a házasság előtti együttélés jót tesz a kapcsolatuknak, noha minden felmérés egyértelműen az ellenkezőjét bizonyítja.

Mint korábban elemeztük, nem elég hangsúlyozni a házasság szerepét, mert a házasság előtti szexuális absztinencia szintén kulcskérdés. A családok egészsége, az egyének megelégedettsége és a demográfiai mutatók stabilizálása érdekében a fiataloknak eleve olyan életformára kellene készülniük, amely a szexuális életet a házasságra korlátozza.

A válságok enyhítésére és megszüntetésére számos általános és konkrét javaslatunk van, de ez már egy következő tanulmány anyagát képezi.

11. Összefoglalás

E tanulmány célja az volt, hogy rámutasson, miszerint a család és a demográfia területén nem elegendőek a család- és szociálpolitikai támogatások, például a nyugdíjrendszer családbarátabbá tétele vagy a munka és a család összehangolása. A családi élet válságának és a demográfiai válságnak az alapvető okai nem itt keresendők, így a megoldás sem itt várható. Sajnos az igazi megoldás terepén a politika egyelőre nem elég elszánt.

Amíg a család- és demográfiai konferenciák nem szólnak a párkapcsolati modellekről, a szabad szerelem általánossá válásának okairól és következményeiről, és amíg nem törekszenek a házasságon kívüli szexuális absztinencia ideáljának helyreállítására, addig nincs értelme számottevő javulást várni e területen, addig ne is reméljük, hogy a családi élet válsága és a demográfiai válság érezhetően csökkenjen. Amíg a családpolitika nem a házasság és a család védelmére összpontosít, hanem a rossz párkapcsolatok, például az élettársi kapcsolat, látogató kapcsolat, és a szétesett család jellegű képződmények anyagi támogatását helyezi előtérbe a család és szociálpolitikai támogatásokra fókuszálás révén, addig ne várjunk áttörést, ne várjunk nagy javulást a demográfiai folyamatokat illetően, a lelki betegségeket illetően, a káros, az önző vagy a deviáns magatartásokat illetően.

A család-szociálpolitikai támogatások másra jók, nem e válságok felszámolására. Ettől még nagy szükség van rájuk, de ezeknek nincs közvetlen közük a családi élet válságának vagy a demográfiai válságnak az enyhítéséhez.

Adók bevetésével és minden eddiginél jóval hatékonyabb család- és szociálpolitikai támogatások erős rendszerével elvben valószínűleg elérhető lehetne a kívánt gyermekszám, azonban ez a gyermekszám növelésén kívül inkább csak ártana, ugyanis a családok belső békéje nem javulna, sőt a már tárgyalt egymást erősítő negatív folyamatok tovább erősödnének. Egy ilyen támogatási rendszer nehezen volna fenntartható, értelmetlen lenne, sőt a családi élet válságát csak fokozná, és társadalmi feszültséget is szítana.

Ehelyett a jó családok létrejöttét és fennmaradását kell a családpolitikának támogatnia, amely automatikusan és optimálisan megoldja a demográfiai problémákat is. Nincs más megoldás, mint a jó házasságok arányának szignifikáns növelése, ami csak úgy valósítható meg, ha elérjük a házasságon kívüli párkapcsolatok, azaz a szabad szerelem arányának jelentős csökkenését. Ez automatikusan az abortuszok számát is csökkentené.

A családellenes politika első és gyakorlatilag teljesen sikeres fegyvere a szabad szerelem elterjesztése volt. Ezt számos fronton történő támadással sikerült elérnie. Közvetlenül a szabad szerelem elterjesztésén kívül, ilyen volt a radikális feminizmus, amely hangsúlyozta, hogy a házasságban a nő a férje rabszolgája. Az élet más területen nem, de a partner kapcsolatok

területén szinte abszolút szabadságot hirdetett. Igyekezett a vallást a magánszférába zárni, mindenki azt hisz amit akar, ahhoz másnak semmi köze felkiáltással. Az erkölcsöt relativizálta. Hirdette, hogy a szexuális kapcsolatoknak nincs közük az erkölcshöz és a joghoz is csak igen ritkán. Ez a kérdéskör magánügy, érveléssel. A második fegyvere az egyneműek házassága, a harmadik a genderelmélet. A genderelméletben az ember kétneműségét is tagadják, e szerint számos lehetőség közül mindenki saját maga választja meg az éppen neki tetsző szexuális orientációt. Az utóbbi évtizedek során, globális szinten maguk mellé állították a világ nagy szervezeteinek jó részét, szakértőként lépnek fel az általuk definiált, általuk egyetemesnek mondott szexuális és reproduktív jogok érvényesítőjeként. A „szexuális forradalom" globalizációjának kísérlete zajlik.

Szerencsére a közhatalom, azaz a választott politikai hatalom hazánkban még próbálja védeni a családot és a nemzetet, és így szolgálja a közjót.

Fel kellene ismerni, hogy a családi élet válsága és a demográfiai válság mögött a szabad szerelem professzionális elterjesztése húzódik. Észre kell vennünk, és be kell tudnunk bizonyítani, hogy egy kegyetlen, emberellenes, hazug ideológia áldozatai lettünk. Ezen ideológia elsősorban a kulturális marxizmusban gyökerezik, amelynek fő kidolgozói leginkább a frankfurti iskolához kapcsolódtak.

Az alulról szerveződő civil szervezeteknek, az egyházaknak és az akadémiai szférának, amikor csak lehetséges és amennyire lehetséges, össze kellene fogniuk az egyén, a család és a nemzet érdekében. E célra jelentős anyagi forrásokat kellene előteremteniük, és professzionálisan kellene szervezkedniük mind hazai, mind nemzetközi szinten. Így a családi élet válsága és a demográfiai válság megoldására lényegesen nagyobb esély adódna.

Nemcsak Donald Feder, Kabriele Kuby, Marguerite Peeters, II. János Pál, XVI. Benedek, Ferenc pápa, a dalai láma, számos más erkölcsi tekintély és a világvallások zöme vallja azt, hogy a szabad szerelem nem egyeztethető össze ember mivoltunkkal. Ehhez természetesen nem kell vallásosnak lenni, mindenki, aki elfogadja az etika aranyszabályát, vagy azt, hogy minden ember méltósága abszolút és egyenlő, ezt kellene, hogy vallja. Az emberi méltóság abszolút és egyenlő volta az emberi jogokat védő és szavatoló jogrendek alapja. Nem véletlen, hogy minden erre vonatkozó felmérés is azt támasztja alá, amiről ez az írás szól. Fel kellene ismerni és ki kellene mondani, hogy a „szexuális forradalom" vívmánya, a szabad szerelem általánossá tétele, az emberiség történelmének minden bizonnyal egyik legsötétebb zsákutcája.

Mind a felmérések, mind a tudomány azt bizonyítják, hogy szabad szerelem és házasság együtt nem működik, sőt a kultúra és a szabad szerelem nem egyeztethető össze, mert a szabad szerelem az önzésre, a kultúra pedig az önzetlenségre, az összetartásra, a szeretetre épít.

12. Irodalomjegyzék

Benda J. (2015) A szakadék szélén. A népességfogyás okai és megállítása. Könyv, Kiadó: Barankovics István Alapítvány, Budapest, 2015.

Billingham R. E. (1987) Courtship Violence: The Patterns of Conflict Resolution Strategies Across Seven Levels of Emotional Commitment. Family Relations 36, 283-289.

Botos Katalin (2017) A család válságának okai – közgazdász szemmel. Jelen kötet egyik tanulmánya.

Busby D. M.; Carroll J. S.; Willoughby B. J. (2010) Compatibility or restraint? The effects of sexual timing on marriage relationships. Journal of Family Psychology 24, 6, 766-774. http://dx.doi.org/10.1037/a0021690

CDC (2010) Centers for Disease Control and Prevention. Sexually Transmitted Diseases Treatment Guidelines, 2010, 59, No. RR-12, http://www.cdc.gov/std/stats11/trends-2011.pdf

Demographic Winter (2008) http://gloria.tv/?media=134357&language=DGtkouwHWmP, SRB Documentary, LLC, USA, Acuity Productions.

Fagan P. (2017) The most important correlation in all of social science. https://www.mercatornet.com/family_edge/view/the-most-important-correlation-in-all-of-social-science/19344#sthash.aPOEKn1c.dpuf

Feder D. (2012) The Cultural Roots of Demographic Winter. World Congress of Families 2012. https://gloria.tv/video/bcutxK9KBJ3nHDsdcUCaGU89b, Tematic Plenary Session 4, The Family in a changing world and demographic perspectives for humanity. Rhodes Forum 2012.

Feder D. (2014) The Sexual Revolution and Demographic Winter. The International Forum: Large Family and the Future of Humanity. Moscow, 2014. September 10-12. http://visionamerica.us/the-sexual-revolution-and-demographic-winter/

Frivaldszky János (2017) A házasság és a család jogfilozófiai szempontból. Jelen kötet egyik tanulmánya.

II. János Pál, West C. (2010) A test teológiája kezdőknek. Bevezetés II. János Pál pápa szexuális forradalmába. Könyv. Kiadó: Missio Christi Alapítvány.

Kopp M., Skrabski Á. (2006) A támogató család, mint a pozitív életminőség alapja, alfejezet. A magyar népesség életminősége az ezredfordulón című könyv, Semmelweis Kiadó, Budapest 2006. Szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 5.1.1 alfejezet, 220-232.

Krúdy T. (2015a) Mindent szabad, de nem minden használ. Tévhitek a házasságról I. rész. Európai Családtudományi Szemle 1, 6-9.

Krúdy T. (2015b) A tévhitek ellenére a házasság a legbiztonságosabb hely. Tévhitek a házasságról II. rész. Európai Családtudományi Szemle 1, 10-15.

Krúdy T. (2017) Erkölcsi kérdés, avagy civilizációk felemelkedése és bukása. E kötet egyik tanulmánya.

Kuby G. (2008) A nemek forradalma. A gender forradalma. A nevelés államosítása. Könyv, Kairosz Kiadó 2008.

Kuby G. (2013) Globális szexuális forradalom. A szabadság elpusztítása a szabadság nevében. Könyv, Kairosz Kiadó, Budapest, 2013.

Len A. (2015) A családi minták és a gazdasági mutatók kapcsolata régen és ma. Európai Családtudományi Szemle 2015, 1, 16-24. www.ecssz.eu

Magyar Statisztikai Évkönyv 2011. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2012.

Mayer A., Balásházy I., Czettele Gy. (2014) Az alapvető nemi normákról alkotott vélemények eloszlása és e vélemények korrelációja a vallásossággal Magyarországon 2009-ben. Európai Családtudományi Szemle 1, 89-101.

Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa, NFFT, Jövőkereső, 2009. augusztus, http://www.foodlawment.hu/downloads/jovokereso_a_nemzeti_fenntarthato_fejlodes_tanacs_jelentese.pdf, Jelentés a magyar társadalomnak, 1–93

Nitsche W. (2001) A szeretetet tanulni kell. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.

Nock L. S. (1995) A Comparison of marriages and cohabiting relationships. Journal of Family Issues 16, 1, 53-76.

O'Sullivant J. (2017) Moving towards post–democracy? – editorial note. Hungarian Review Vol. VII., No 4.,

http://www.hungarianreview.com/article/20170517_moving_towards_post-democracy_editorial_note

Peeters M. A. (2015a) A nyugat kulturális forradalmának globalizációja. Kulcsfogalmak, működési mechanizmusok. Könyv, Jövőegyetem könyvek, Kiadó: John Henry Newman Oktatási Központ Kft.

Peeters M. A. (2015b) A nemek forradalma. Könyv, Jövőegyetem könyvek, Kiadó: John Henry Newman Oktatási Központ Kft.

Pokol B. (2011) Európa végnapjai. A demográfiai összeroppanás következményei. Könyv. Kairosz Kiadó, Budapest, 2011.

S. Molnár E. (2010): Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. Demográfia, LIII évf. 2–3 sz. 234–275.

Spéder Zs. (2014) Demográfiai helyzetkép – Magyarország 2014. KSH Népességtudományi Intézet, https://www.nth.gov.hu/hu/media/download/701.

Spéder Zs., Kapitány B. (2007) Gyermekek – vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések. KSH NKI Műhelytanulmányok. 6. KSH NKI, Budapest.

Tach L., Halpern-Meekin S. (2009) How does premarital cohabitation affect trajectories of marital quality? Journal of Marriage and Family 2009, 2. 298-317.

Tárkányi Á. (2014) Élettársi kapcsolatban élés, intim párkapcsolat és házasság Magyarországon a 2009-es „Családi kapcsolatok" országos vizsgálat alapján. Európai Családtudományi Szemle 1, 54-88.

Tárkányi Á. (2015) A párkapcsolatok sikerességének és sikertelenségének okai a 2009-es „Családi kapcsolatok" országos vizsgálat alapján. Európai Családtudományi Szemle 1, 25-77.

Teachman J. (2003): Premarital sex, premarital cohabitation, and the risk of subsequent marital dissolution among women. Journal of Marriage and Family 2003, 2, 444-455.

Tomka F. (2013) Biztos Út. Szerelemről, szexualitásról értelmesen. Könyv, Szent István Társulat, Budapest.

Unwin J. D. (1934) Sex and Culture. Könyv, Oxford University Press.

Wilcox B. W. (ed) (2011) *The* Sustainable Demographic Dividend: What Do Marriage and Fertility Have to Do with the Economy? http://sustaindemographicdividend.org/, New York, 2011.